

Wzrostek Polskie pani a diuhy.

Vyšlo jiu, jako zol. stisk 30 rýtiálu.

Exp. archiwany 101

Sublet

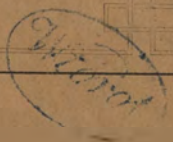
Polské paní a dívky.

List z dějin národního a společenského života.

Napsal

Edvard Jelínek.

(Vyňato ze „Sborníku Slovanského“ ročník 1881.)

*duplet
do L. 49, 657.*

Polské paní a dívky.

List z dějin národního a společenského života.

Napsal

Edvard Jelínek.

(Vyňato ze „Sborníku Slovanského“.)

12,53 In 41

**INSTITUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA**
00-310 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-68

V PRAZE.

Knihtiskárna: J. Otto. — Nákladem vlastním.

188r.

Prace naukowe

Instytut Historii i Etnologii PAN

8379

<http://rcin.org.pl>

494

O Polko moja; bądź błogostawiona.
Kraśiński.

Zjev polské dívky a ženy zaskvěl se všem, kteří z povolání, obliby aneb z prosté náhody vnikli do dějin života a osudů Pol-sky, jako vděkuplná hvězda neobyčejné jasnosti na tajuplném ob-zoru nebeském.

Ani lhostejná jinak cizina nezdolala zapřiti veliké uznání vzácným ctnostem oněch polských paní, kteréž blahodějným půso-bením v kruhu rodinném a vynikajícím stanoviskem, jaké zaujaly, téměř povšechně, zejména v posledním století ve všech věcech národních, tolikový nehynoucí vděk si získaly o byt, zájem a čest vlasti.

Tam, kde vreholi kouzlo životní poesie: v písni milostné, působnosti ušlechtilé a obětovnosti bohatýrské, tam vynikla dívka a žena polská nade mnohé jiné družky své, a na skráně její kladou věnec holdu ne jednotlivci, ale všecken vděčný národ a — celé jeho dějiny!

Pokud v Polsce cit vděčnosti nevyhyne, potud bude každý Polák s úctou ničím nezmenšenou vzpomínati žen svých, tím větší čím bedlivěji uváží poměr jiných národů k ženám a čím přísněji rozváží okolností, v jakých vzrůstala poslední pokolení polská.

I nebudiž považována ona národní přednost za pouhou šťastnou hvězdu, kteráž se snad bezděky zjevila na obzoru, ale za skutek veliké zásluhy, jejíž bytnost ne v náhodě, ale v snaze plné, opravdové vůle hledati sluší. Čím Polka jest, tím byti chtěla! Již z toho vysvitá, že neposlední ctností polských paní jest jistý stupeň nepopíratelné samostatnosti, ale velice by pochybil, kdožby se proto domníval, že tím újmu trpí pravá ženskosť. Naopak u Polek ženskosť jest patrnější než kdekoliv jinde, a nejlépe se to jeví ve všem životě společenském, v němž žena polská zaujímá stanovisko tak značných výsad. Ženskosť činí ji bytostí posvátnou, a samostatnost i vůle stává ji v ostatku na roveň s mužem. Zje-vuje se nám jako anděl blaha domácího a rovný vede zápas v ruchu duševním, působí vydatně v domě, v rodině i v životě veřejném. Nikde není do pozadí odstrčena a viru v ni vloženou neklame.

A co vděčí po výtce Polska dcerám svým? Vše to, čím poudnes tak okázale bují všecken život polský: novověkem neporušený život rodinný, život společenský, onen poklad neocenitelný a mysl vlastní oddanou v pokoleních nových od kolébky až ke hrobu ženami polskými pěstovanou a povzbuzovanou.

Pres to, že nemáme v úmyslu dokládati se četnými výroky o povšechné povaze polských žen, ale raději ke skutkům a výsledkům ušlechtilých ctnosti pozornost laskavých čtenářův obrátiti hodláme, neváháme alespoň některé zmínky učiniti o míněních neb výrociích polských spisovatelův a básníkův. Zajímavo jest věděti, že v ohledu tom míněni polské se nerozchází a že téměř v jedno splývá, čehož nescíslné důkazy lze najíti v literatuře vědecké i poetické. Žádný stesk a jen chvála provází Polky ve vlastenecké poesii polské! I polská prosa, tam kde mluví o svých dobrých ženách, měni se v poesii. Básník bývá unesen milostí a ženskostí, prosaik výsledkem vynikající působnosti. Proto není trudno najíti v literatuře polské hojnost takových výroků, jichž by bylo lze užiti jako mocné heslo nejpochlebnějšího holdu.

Nemnohými, ale výraznými slovy vyjadřuje ctihodný J. I. Kraszewski své míněni: „V Polce spanilost, nevinnost a cit loučily se s rozvahou téměř chladnou. Prochnuta duchem nejpraktičtějším, vyznamenávala se i největším bohatýrstvím. Heroismus její neměl v sobě nic líčeného, byl volným a přirozeným — nepochyboval o sobě, kráčel směle s povzneseným čelem a byl tak mohutný, že nemusil se nikdy pro obdiv strojiti. V děvčeti (polskem) znati bylo deeru několika pokoleni křesťanských rodin . . . Římanek — takých, co len předly a města bránily!“ *) Slova tato, ač vzata jsou z povídky nejpřednějšího romanopisce polského, výborně se hodí k tomu, co níže hodláme obsírněji rozehrati.

I len předly i města bránily! —

A probíráme-li se bohatými listy polské poesie, v níž národní pěvci, vloživše do ní cit horoucího nadšení, opěvují přednosti družek polských, kocháme se z obrazů tak půvabných a ničím neskalených, že podobných sotva najíti lze v literaturách jiných národů. Vizme, jak jeden z nejpřednějších národních pěvů Vincenc Pol, tvůrce půvabné „Pisně o domu našem“ opěvuje zjev polské dívky:

... A což jakou krásu mají
Tyto naše svárné dívky,
Hned po Bohu o čest dbají
O svou čest a o čest vlasti;
Ctnostná hrdost znak je polský
I ve štěstí i ve strasti.
Ozdobeny dobrým mravem,
Ač zrozeny v domu veském,
Svíti důstojnosti leskem,

*) Zagadki J. I. Kraszewskiego, díl I.

A jsou hrdy dobrým právem,
 Útlné jak holoubátka,
 Jsou i dvorné i pokorné,
 Jsou pokojné, bohobojné
 Jak nějaká ubožátka.
 Jsou jak hvězdy na nebesích
 Mračných nadějně nám zjevy,
 Líbují si v tancích, v plesích,
 Milují válečné zpěvy,
 Jarní radovánky, kvitky,
 Staré děje, něžné dítky . . . *)

Nadšená slova polského básníka bezděky nám připomínají zjevné stopy lahody plného dřevního ducha slovanského. Ze starých pamětí, tradic i dějin víme, že dívka slovanská byla téměř světlí nedotknutelnou rozvíjející se blaze pod záštitou všeobecné ochrany a úcty. Dívka slovanská neupěla pod jarmem starověké roud zachován byl v Polsece v neobyčejné čistotě až do dob nejnovějších, neboť není věru země, kde by žena a dívka větší nad Polku šetrnosti i výsady v životě požívala. Z toho ovšem vyplývá přirozeně mnohý patrný prospěch; již sám o sobě neobyčejně zachovalý staroslovanský čili staropolský mrav přeje rozvoji nejedné znamenité čnosti polských žen. I pozdější život polský, dělený na vrstvy národní, nebyl nepřizniv prvotní lahodě staroslovanské. Nesmírně četná „šlechta“ obývající po vši vlasti, v pustinách, lesích neb horách dvory, z nichž jeden od druhého mnohdy úplně byl odloučen, ale nikdy celého života rodinného a společenského nepostrádal, pěstila pochopitelným způsobem všechny výhody, jaké jim poskytnouti může nejen rodina, ale i dokonalá žena.

K této rodině čili domácí, z části dědičné strance připojuje se ihned druhá — stránka moderního rozvoje, kteráž Polky dle výroku mnohých cizinců tak blízko staví vedle dcery „nepřekonatelné“ Francie. Předpokládajíce, že laskavým čtenářům jsou známy politické svazky, jaké poutaly volnou Polsku s cizinou, nebudeme šířiti slov o cestě, kterou se zejména do vyšších vrstev národních dostal mrav francouzský. Vniknul s králem a se zámožnou šlechtou do paláců varšavských a odtud i do odlehlých dvorů šlacheckých. Kromě toho zaplavila francouzská emigrace po revoluci skoro celou Polsku, zejména Volyň, i zapřiti nelze, že tato okolnost značně zůstavila sledy. Dvory polské pohostinně se rozevřely do kořán, a tisíce tisíců vniklo do nich francouzských emigrantův obojího pohlaví; a dříve než jedině desetiletí uplynulo, zdomácněl v Polsece ne jeden z těchto cizincův — aniž by se byl mravem svým odnároduel. Polské dívky vychovávaly francouzské guvernanky a v domácnosti nebyla již francouzská dáma vzácným zjevem. Co z toho mohlo pojití, jest na biledni

*) Překlad Jana P. Koubka v jeho „Sebraných spisech“. Praha 1859.

i nelze v podivění míti, že se francouzský vliv na polský život společenský jevil v světle nepřilíš jasném. Kdyby duch národní v Polsce nebyl v čas přítrž učinil nedomácím, z části i zhoubnému a škodlivému vlivu, byla by nepochybně valně utrpěla půvabná a prospěšná individualnosť polských paní. Avšak jelikož nepoměrně vydatně působily též národní tradice polského života, později pak vlastenecké vědomí a systematické vzdělání (o němž doleji ještě promluvíme), stal se vliv onen co do stránky zhoubně jen na čas škodlivým, kdežto na straně druhé nemálo přispěl ku rozvoji dobrých vlastností moderních. Mimochodem podotýkáme, že náter mravů francouzských nesetrel zejména v třídách středních ony krásné známky, kteréž charakterisují polskou prostotu. I tam, kde „bon ton“ se šetří do krajnosti, prokmitá půvabně vliv národní individualnosti, mající mocné zřídlo své v podstatě dědičného ducha žen polských. Vnější forma přidružuje se toliko k národní individualnosti.

Také dějinné osudy do jisté míry objasňují výši polských paní; přední ctnosti jejich: vlastenecké prodechnutí a značné vzdělání nalezly patrně v osudech vlasti příznivější než kdekoliv jinde vodítka.

Národ pěstěn po staletí bezuzdnou volností stíhal osud úpadku a příkoří. Úpadek ten pak hrozil strašnou zhoubou všemu, co pokolením starým i mladým bylo nad život milé a drahé; a proto vynikla uvědomělá touha obrany i v srdcích rodné zemi více oddaných žen. Nestěstí, jež podrývalo blaho vlasti, podrývalo také „polské“ štěstí jednotlivých rodin! Žena, již vázal k rodině (i v širším smyslu toho slova) pradávny řád v míře tak veliké, nemohla býti lhostejna vůči tomu, co vůkol ní se dělo, a když nastal okamžik potřeby, nepozbývala nadšení nejušlechtilějšího bohatýrství — vlastenectví. Výmluvně k tomu doklady užijme.

Nemenšího významu má vzdělání, o němž rovněž podáme později bližšího objasnění. Vyšší vrstvy polské společnosti, kteréž se vlasti své cele ani v době nejsmutnějšího úpadku ve smyslu našem neodnárodněly — ačkoli ve vášních a v cizáctví si libovaly — samy nesly sebou vzdělání, kteréž ovšem i na ženské pokolení působilo přiměřeným vlivem, což tím snadněji pochopujeme, čím dokonaleji rozvažujeme poměr ženy ku společenskému životu v Polsce. O vychování dcer polských pečováno v posledním století značně, a ačkoli přísní kritikové vzdělání toto nazývají toliko povrchním, tož přece je náležitě ocení zejména ten, kdož právem i vzdělání této míry u žen jiných národů citlivě postrádá. Ano i to lze říci, že co do ženského vzdělání v nejjedné zemi ideal tam končí, kde v Polsce — začíná. Jakož se pak vzdělání žen s ohledem na rozvoj společenského života stalo téměř požadavkem všeobecným, tak i nabývalo čím dále tím větší důležitosti a platnosti netoliko v kruzích společnosti vyšší, ale i střední. Že na vzdělání toto prvotně ve formě mody

se zjevující i pozdější hloubka citu vlasteneckého blahodějné působila, samo sebou se rozumí.

Vylíčivše takto stručným způsobem některé okolnosti, o nichž se nám vidělo alespoň několik slov zaznamenati, přistupujeme k vypravování bezprostřední působnosti Polek, jakož i k líčení oně činnosti polských deér, která tak krásně vyznačuje jejich blahodějný a vlastním snažením tvořený vliv na všechny společenský i národní život polský.

V přítomném století ovanul troji duch ženskou otázku v Polsce, troji se vystřídaly zásady, z nichž každá zapustila zdravé kořeny ku zdaru rozřešení tak důležité pro každý národ okolnosti.

Nejdříve spatřujeme Klementinu z Taúských-Hoffmannovou, jejíž přáním bylo, aby Polky v rodinné skromnosti přední péči věnovaly krbu domácímu a při něm téměř jediné působistě svého života hledaly. Později, když do života vnikla veřejná činnost „entuzjastki“ Narcisy Źmichowské, pečováno se zápalen o stejné stanovisko ženy s mužem v ruchu duševním, a posléze v době nejnovější, zejména od r. 1864. (tedy po povstání) dostala se do popředí otázka praktická, to jest ona, která zjednává ženě rovné právo a rovný význam v životě obecném.

Sluší promluvití především o ušlechtilé Klementině z Taúských-Hoffmannové. Zrodívši se v době všeobecného ochabnutí a žijie v poměrech neměně nepříznivých, dovedla s neobyčejným úspěchem přivésti k platnosti i vzácné své nadání i ušlechtilé snahy. Působnost její stkví se jako jasný paprsek pronikající zachmuřeným obzorem; oživila spásonosným duchem zemdlelost a nadchnula pro blahý řád celá pokolení soudružek svých. Klementina Hoffmannová stala se vychovatelkou i matkou všechněch deér polských — vychovatelkou něžnou, duchaplnou a vlasteneckou, jejíž materský, upřímné péče plný hlas vnikal do měst i osamělých dvorů veských. Pravda, nová doba žádá nové zásady nemohouc se obmeziti na to, co před půl stoletím stanovilo vrchol dobra, tím však ohromný význam „první vychovatelky polských deér“ nikterak netratí na své váze.

Vizme tedy ve stručných slovech hlavní črtu života a působení této vynikající ženy polské.

Klementina narodívši se ve Varšavě r. 1798. byla vychována způsobem tou dobou v Polsce obecným. Vzdělání, jakého se jí téměř od kolébky dostávalo, málo mělo společného se zásadami národního ducha, neboť francouzská moda zaplavila tehdaž všechnu Polsku do té míry, že i dětem štěpován jazyk a způsob nedomáci. Tato okolnost však neutlumila v mladé dívce cit čistě národní, jenž k mocnému plameni vzplanul při první příležitosti, tím méně, jelikož rodina Taúských, jakož i celé její příbuzenstvo slynuły přese společnou nákazu cizími mravy zachovávaním staropolských tradic rodinných. Klementina účastna byla života varšavského i pułavského, kde jak známo památně sjezdy a zábavy se děly u knížete Czarторыského. Mimo to prožila první dětství své u slečny Szymanovské v Izdebně, kde hluboce do duše si

vstúpila péči své vřelě pěstounky, jakož i blaho rodinného zátiší. Tím poznala Taňská záhy život klidný i hlučný, skromný i velikolepý, a mohla sobě o nich vytvořit sama nejlepší mínění.

Šťastná náhoda vložila Klementině do ruky ohlasy vlasteneckého pěvce „Věslava“ — Kazimira Brodzińskiego, jemuž snad přední sluší přiznati zásluhu, že zdolal tklivými i vřelými básněmi svými povzbuditi k nadšené působnosti dívku, kteráž jala se již od osmnáctého roku svého panenství vychovávat i a k blahodějnému pro všecken národ životu věsti „polské pani“.

Všemi životopisci znamenité Polky jest zjištěno, že jediný verš výše řečeného básníka „Żal za polskim językiem“ jako kouzelným prutem působil na vnímavou dívku. Od onoho okamžiku, kdy poprvé Klementina ve svém srdci pocítila stesk národního básníka, kdy poprvé přečetla jeho „Żal za polskim językiem“, přilnula duše její ccle ku věcem národa ve smyslu nejobsáhlejším tohoto výrazu. I pomilovala ten jazyk a národ s ním spojený láskou tak velikou, že nebylo jí dražšího přání, než věnovati jeho zájmu život práce a ušlechtilosti — až do posledního dechu.

Značnou, velikého rozšíření docházející radou spisův obsahu čistě zábavného i poučného, jakož i osobním vlivem na současnou společnost, zasloužila se Hoffmannová-Taňská polské vlasti nesmrtelně. Ji vděčí polské písemnictví první knihu o ušlechtilém vychování dívek. něžné, duchem vlasteneckým prochnuté „zábavy pro děti“, znamenité ve svém způsobě povídky a pamětníky. Život její pak ve vlasti i v cizině stkví se jako nejkrásnější vzor „národní ženy“. Vychování zdárných pokolení co do smýšlení národního i co do zachovalosti mravní — toť asi hlavní idea prozrazující se ve všem, zejména v literárním působení pani Taňské. „Pamiętka po dobrej Matce“, „Amelija Matka“, „Rozrywki dla dzieci“, „Jan Kochanowski“, „Święte niewiasty“, „Pamiętniki“ a j. jsou spisy, kteréž ani po padesáti a více letech nepřestaly vydatně působiti.

Jelikož nemůže býti účelem naší rozpravy důkladně rozbirati všechny práce Klementiny Taňské, vybíráme aspoň jednu z nich, abychom laskavým čtenářům stručnými slovy vylíčili, jak polská matka před půl stoletím pěstila polskou dceru. Neveliká knížka „Pamiętka po dobrej matce“ vyšla r. 1817. a od té doby vydána — devětkráte, nejlepší to důkaz, že nezůstala v prachu ležeti, ale že duch její šířil se z města do městyse a z městyse do odlehlých dvorů šlacheckých. I u nás jest vynikající tento spisek znám: již r. 1859. použila jej šlechtná Honorata z Wiśniowských-Zapová jako podstatnou část známých „Nezabudek“ a krom toho vydán byl zvláštní překlad téhož spisu Fr. M. Vránou v Praze r. 1879.

„Památka po dobré matce čili Poslední rady dceři její“ byla skvostnou perlou vychovatelského písemnictví v Polsee. V minulosti působila, zůstavila vzácné plody a i v budoucnosti zachová svůj význam, pokud společenské poměry novověkých

převratů nové zásady nevyhoří. I diviti se musíme „Památce po dobré matce“ tím více, čím hlouběji zpytujeme společenské poměry v době působnosti paní Taňské. Její zásady, její rady a tužby — toť pravý opak v životě utvrzené skutečnosti. Taňská prála si míti ženy veskrz národní a domácí, vzory skromnosti a idyllické prostoty. Zavrhlha vše to, čím se kazila v prvních dobách úpadku sláva polských paní, a vztyčila prapor, na němž zlatým písmem stojí psáno: „Práce a štěstí naše v lůně domácím.“ Ve způsobě vypravování, nad všeliký výraz srdečný a tklivý dává paní Taňská dcerám svým zlatá naučení. Není stránky v životě dívčím a ženském vůbec, již by se spisovatelka přiměřeně nedotkla — čini to však vždycky jemně, s patrnou shovívavostí a dobrotou srdce. Celou knížkou vane duch, který přesvědčuje čtenářku, že spisovatelka nezištně na zřeteli měla jedině zdar její a zdar vlasti.

„Památka“ rozdělena jest na čtyři části, v nichž docházejí vřelého, zdravým rozumem prochnutého rozboru téměř všechny vlastnosti dívčí a ženské, jakož i jejich poměr k rodině a vlasti. Pečlivá matka mluví o pohlaví ženském vůbec, o zdraví, o zevnějšku, o domácím ženském zaměstnání, o potřebě pojití krásu duševní s krásou tělesnou; o pravdivé pobožnosti, o lásce k rodičům, rodině a vlasti, o ctnostech ženě potřebných, o srdci, o zdobě rozumu, o čítání knih; o pomluvě, zvědavosti a klepech, o sobectví a odmouvačnosti, o marnivosti, koketnosti a žárlivosti, o nehospodářství a nepořádku, o přepjatosti; o přátelství, lásce, manželstvu, o lásce mateřské, o velikém světě a jeho náhledech a posléz o štěstí. Daleko by nás vedlo, kdybychom chtěli se čtenářstvem naším sděliti jednotlivé výroky spanilomyslné pěstounky dcer polských první polovice našeho století; přes to však máme za vhodné, alespoň k některým zvláště pozoruhodným místům zření své obrátiti. K tomu sluší podotknouti ještě, že k mnohým výpovědem připojeny jsou četné „příklady ze života“.

Mluvic o pohlaví ženském, následovně se vyjadřuje Klementina Taňská: „Příroda mocí a silou obdarila muže, poněvadž ochranu slabších, zachování zákona spravedlnosti, trest za přestupky jemu svěřila. Muž krev svou na bojišti vylévá, moudré píše zákony, přihlíží, aby zachovány byly, země dobývá a svou moudře hájí; slovem jest muž. Ženě dal Bůh citlivější a slabší povahu. Její povinností jest, aby učinila smělého muže jemným, mírným a šťastným. Společný jich svazek a vzájemná pomoc základem jsou společenského řádu; a vládne-li pohlaví mužské světem, pohlaví naše jej okrašluje...“

A jak krásně zní výrok „o potřebě pojití krásu duševní s krásou tělesnou“:

„Krása tělesná s krásou duševní spojená neocenitelným jest pokladem. Která žena půvaby krásy s dobrotivostí srdce a zralostí rozumu s půvaby duševními poji, nejdokonalejším jest dílem přírody..., Skutečná krása, po mém zdání, zakládá se

na třech vlastnostech: na krásné duši, na dobrém a cituplném srdci a ušlechtilém rozumu.“

Dokládáme ještě jiné výroky:

„Vždy raději pobádej, podporuj spoluobčany, než cizozemce; cti a važ si toho, který pro dobro vlasti pracuje; ať perem, ať zbraní, ať pluhem vládne, je-li činný a užitečný člověk, hoden je vždy odměny. Dá-li ti Bůh, Amalie, býti matkou, varuj se nákazy dávati dítkám vědomosti cizím jazykem. Hleď, aby dítky tvé tak měly srdce i rozum zušlechtěny, aby prospívaly a horlily pro mocnáře i vlast, aby nikdy tobě nebylo se styděti za jejich činy; pak budou v očích tvých pokladem nejdražším, pak dovoli ti jejich ctnosti přirovnati se k oné občance, která, když jiné před ní chlubilily se drahocennými svými šperky, řekla ukazujíc na děti: Toť moje ozdoby! Tak více než kdokoli přispěješ ku všeobecnému dobru; umřeš šťastna, želena jsouc rodinou a velebena ode všech!“

„Býti ženou a matkou zajisté předním jest povoláním ženiným; ale mimo povinnosti tyto jsou ještě jiné: každá může býti dcerou, sestrou, přítelkyní, občankou! . . .“

O Taňské zmíníme se ještě při kapitole o věhlasném vlastenectví polských paní; nyní jen podotýkáme, že působnost této duchaplné ženy zůstává památkou nejkrásnější ve vděčné paměti i pokolení potomních. Doba s ní současná našla v ní nepopíratelně pestitelku nejnadanější — semeno, kteréž ona vřhla na plodnou nivu ušlechtilého národa, vydalo ovoce přehojně, a blahodějně sledy toho vidíme v životě i podnes. „Hle, po padesáti letech,“ praví spisovatelka Pavlina Krakowová, „nemožno něco lepšího ženám v příčině mravního jich vzdělání poraditi, ač od času těch, kdy Památka psána byla, celá propašť nás dělí, ač lidskost jinou jde drahou a ženy úplně jinak si počínají.“

Působení Taňské považovati sluší — jak jsme již výše znamenali — jako první určitý směr ženského národního vychování v Polsce. Směr tento založen byl po výtce na tradici, neboť jeho podstavou bylo, aby žena nevystupovala do popředí, ale aby zůstala celou duší svou při ohnisku domácím a aby jedinou její péčí byl dum rodinný, zejména vychování dokonalých, vlasti, národu a rodině užitečných deér a synů. *)

Nové doby zrodily nové směry, leč ne toho způsobu, aby staré dobré řády podkopaly, nýbrž aby je novými duchu časovému přiměřeně obohatily. Tím tane nám na mysli polská epocha tak zvaných „Entuzyjastek“ s Narcisou Żmichowskou v čele.

Żmichowska (nar. 1819., zemř. 1877.) náležela k oněm polským dámám, kteréž, obdařeny jsouce bohatým duchem, velikým vzděláním a neobyčejnou ušlechtilostí, jak ve smýšlení, tak i v konání, dovedly svým smýšlením nadchnouti i celá pokolení. A smýšlení to bylo čistě ideální, plně touhy po dokonalosti ve všem

*) Viz Rys dziejów literatury polskiej podług notat Aleks. Zdanowicza. Wilno. Díl IV., str. 194—203, Pamiętniki Pola a j. v.

životě společenském. „Entuzyjastky“ neuspokojovaly se již se skromností paní Taíské — duch jejich žádal přístup ku kráse aesthetické v nejširším smyslu slova, domáhaly se jistých výsad společenských ve věku panenském a jisté ochrany společně jako ženy. Dívka i žena polská měla býti odtud účastna všeho duševního ruchu a snažení. Neměla v tom ohledu níže státi muže. Narcisa Żmichowska uskutečňovala tužby „entuzyjastek“ netoliko v literatuře, ale i ve společenském životě. Jako spisovatelka vynikla v poesii i próse, směla tlumočie vyšší schopnosti a práva ženy vůbec. Nadšení, jakým se básně její vyznačují, vnikalo i do širších vrstev, rovněž jak i vliv osobního jejího působení v životě společnosti varšavské. Probouzení citu pro zájmy vznešené, rodinné, vlastenecké a křesťanské — toť směr, pro nějž Żmichowska s velikým pracovala zdarem. „Gabriela“ (tak podpisovala práce své) roznitila v srdci družek svých nadšení ku vznešenosti a ušlechtilosti, duch její bral se orlím letem ku předu a nezabředl nikdy do zmatku západních pojmův o ženské emancipaci. Gabriela byla polskou „entuzyjastkou“, družky její — polské „entuzyjastky“. V prvním období, od r. 1842.—1846. přináležely k nejhornlivějším „entuzyjastkám“ mimo Żmichowskou Anna ze Sokołowských, Skimbrowiczová, Kazimíra z Jaczewských Ziemięcká, Anna z Lewických Domaszewska, Leonida Popielová, Rzewuska, Bibiana Moraczewska, Kucharska a j. — Později pak přidružily se: paní Marie Ilnická, nynější redaktorka varšavského „Bluszczu“, Julie Baranowska, plukovníková Paszkowska, Ludvika Gorecká a j. Jsouť to jména vdekuplné paměti.*)

Posléze v době nejnovější u všeobecnou úvahu vešel směr praktický; ukázala se totiž potřeba doplniti dvě dřívější snahy rozluštěním nejdůležitější otázky životní — rozluštěním oboru ženské práce. Zvláště po roce 1864. pozorovano, či lépe řečeno, citěno, že jest nutno, aby žena polská i bez podpory muže mohla žiti a — samostatně působiti. Obraty politické a jiné časové okolnosti samy k tomu náhledu vedly společnost polskou. Mluveno v té příčině ve veřejných přednáškách a psáno nejprřednějšími spisovatelkami i spisovateli polskými mnoho — a rovněž ne bez úspěchu. Anastasie Dzieduszycka, Josefa Dobieszewska, Eliška Orzeszková, Edward Prądziński, Alexander Świętochowski a jiní rozbírali tuto otázku v četných spisech důkladně. Pro týž účel překládány do polštiny díla V. Penny, Jana Stuarta Milla, Leroy-Beaulieu-a, Edvarda Reicha a j. v.

Zajímavo jest pozorovati, že ve všech třech směrech, jichž spojitost jsme již výše naznačili, stály v čele ženy. To platí zejména o prvních dvou směrech, neboť třetí — zdá se — není dosud ukončenou událostí. Rozvažujeme-li spojitost všech tří řečených směrů čili „epoch“ a přemýšlejíce zároveň o všeobec-

*) Gabryella i Entuzyjastki przez Sfinxa. Bluszcz (Warszawa) 1880, str. 163 a j.

ných poměrech polské společnosti, snadněji než jinak pochopíme soubor vynikajících etnosti polských divěk a paní.

Doplňujice přečteš výpovědi, zmiňujeme se nyní stručně o literární činnosti Polek — ač stránka literární nevpadá přísně do povahy naší rozpravy. Ale i v tom najiti lze nejednu zajímavou okolnost.

Pres to, že Polky téměř ve všech oborech vlasteneckého písemnictví s nemalým úspěchem pracovaly, sluší všimnouti si, že největších zásluh získaly sobě o písemnictví pěkně a dětské. Zajímavě jest pozorovati nejednu v tom ohledu okolnost. Marie Czartoryska, jedna z nejspanilomyslnějších Polek (nar. 1768., zemř. v Paříži r. 1854.) napsala první román polský: „Malwina, czyli domyślność serca“. — „Drahocenný dar tento,“ pravi spisovatel polský, „státi musí v popředí dějin našeho písemnictví, neboť jest on prvním zjevem toho druhu tak bohaté a obecné práce našich mužův i žen.*) Autorka „Malwiny“ sepsala svou povídku dle skutečnosti, čímž plod tento pro pozdější časy ceny nabyvá. Ličila barvaní ze života vzatými život Malwinin ve Varšavě, vstoupení její do vyšších kruhů tehdejší společnosti varšavské, do zábav a hlučných plestův, a nezapomíná čtenáře své seznámiti ani s oněmi krásnými okamžiky dám varšavských, kdy po domech o svátcích velikonočních sbíraly almužnu pro chudinu. Duch, jakým se první román čili povídka polského písemnictví vyznačuje, jest blahodějný, lahodný, i zůstává v něm kněžna Czartoryská krajankám svým památku zajisté nejkrásnější. Ze „Malwina“ nepostrádá ani stránek mravních v ohledu národním, to vysvitá z následujících slov: „S výhodou by bylo zanechati (zakoreněného) zvyku povolávání cizozemek, aby vychovávaly naše polské dívky; i u nás najiti lze nejednu osobu, která by byla daleko způsobilejší pěstiti dívky naše, než ony cizozemky, které téměř z pravidla s nevelikou bývají péčí vybírány.“ **) K tomu sluší dodati, že „Malwina“ poprvé vyšla r. 1816., tudíž v čase, kdy nával cizozemek v Polsku ohrožující měl význam.

Avšak kněžna Czartoryská nezůstala samotna; ji následovala záhy celá řada výtečných spisovatelek polských, o nichž národní pěvec Vincenty Pol právem tvrdil, že „činí v Polsce jaksi zcela samostatnou haluz“. Týž dotknul se ve svých zajímavých lvovských přednáškách „O literaturze polskiej XIXgo wieku“ velmi vřelou pochvalou povídek polských spisovatelek: „Jediná pani Tańska pracovala na poli historické povídky, zůstavic dva překrásné vzory. Ostatní (spisovatelky) kladly povídky své do povah a poměrů společenských, vzatých buď z časti našich, aneb z nedavné minulosti. Charakteristikou této, abych tak řekl, ženské povídky jest, že nepoji se tak citlivě s realističtým životem. Jest tu více pěstován ideal, což snadno lze

*) Niewiasta polska w początkach naszego stulecia przez K. W. Wójcickiego. Warszawa 1875, str. 432.

**) Malwina, díl I., str. 147. Vyd. IV. Warszawa 1828.

pochopti, neboť duše ženská sama péro k tomu vede. Povídky tyto mají také svou praktickou stránku, neboť jsou psány s ohledem na život a společnost.**)

O paní Taúské a Žmichowské jsme již promluvili; ku jménům těmto sluší připojiti Eleonoru Ziemieckou, Sztyrmerovou, Vandu Maleckou, Widulińskou, Wilkańskou, Wojnarowskou, Krakowovou, Alžbétu Jaraczewskou, Evu Felińskou, Severinu Pruszkovou, Jadwigu Łuszczewskou (Deotyma), Marii Ilnickou (redaktorku „Bluszczu“), W. Morzkowskou, bohatě nadanou Elišku Orzeszkovou a j. v. V umělé poesii vynikla v době nejnovější Marie Konopnická, známá českému obecnstvu z překladů několika básniček uveřejněných v našich časopisech.**)

Konečně charakterisuje literární činnost Polek i — počet! Od roku 1800 zjevilo se na kolbišti literární polské činnosti neméně než dvě stě a padesát Polek, kteréž číslo zajisté již samo za sebe mluví. Jest to veliký nepoměr vůči činnosti žen jiných národů. Rozsah vzdělání a účastenství Polek u věcech národních i veřejných bezdeky nám jasně tane při tom na mysli.***) —

Přikročujeme-li nyní k líčení bezprostředního stanoviska polské ženy k životu, tu jest nám především poukázati k onomu významnému poměru, jenž se jeví mezi předními polskými básníky a jich — ženskými idealy. Nejen starší básníci polští, jako Jan Dantyszek, Ondřej Morztyn, W. Kochowski, František Karpíński, D. Fr. Książnin, Trembecki a j. v., ale i novější zůstavili ve svých poematech aneb pamětnicích zřejmě stopy značného vlivu ženské bezprostřední působnosti. Probíráme-li se kritickým životopisem kteréhokoli polského básníka, u každého se přesvědčujeme, že ženský ideal vtělený ve skutečnost odehrával velikou úlohu. Skoro právem dalo by se namítati, že podobné zjevy lze najíti též u pěvců národů jiných, neboť již sama o sobě poesie nese vzájemný poměr krásně vypěstěné přízve duševní, leč tolik lze s určitostí tvrditi, že málokterí básníci našli u žen a dívek svých v tvořivosti své tolik morální podpory, jako právě polští. V nejskvělejších perlách bohaté poesie polské vdechnuty jsou andělské zjevy ženské ze skutečnosti. To platí zejména o trojici polských velebásníků Adamu Mickiewicz, Juliu Słowackém a Zigmundu Krasińském. Probírajíce se plody těchto básníků spatrujeme na nejednom místě stopy patrné a krásně individualního vlivu polských paní a dívek. Je-li pak vůbec zajímavo pozorovati, kterak žena obecně vyhovuje požadav-

*) Pamiętnik Wine. Pola do literatury polskiéj XIX wieku. Lwów 1866, str. 313—314.

**) Také plody jiných spisovatelek polských jsou našemu obecnstvu z dosti četných překladů známy; zejména práce P. Wilkońské, Severiny Pruszkové, M. Ilnické, Deotymy, Orzeszkové a j. v.

***) Vzdělání a nadání osvědčily Polky také v umění. Připomínáme jen proslavenou i za Oceanem tragédku Modrzejewskou a obracíme zření na spis Jana Sowińského „O uczonych Polkach“. Krzemieniec 1820.

kům činěným, tím uvážení hodnější jest pozorovati, do jaké míry umí roznítiti, poutati a uspokojiti city nad výši obyčejnou stojících básníkův. A o polských básnících víme, že nepostrádali v životech svých mocné té pobudky, tak mohutně působící slovem milosti.

Pokud se tento názor poměru čistě milostného týče, sloužil i polským spisovatelům ke hlubším studiím, jichž obsírnější dva výsledky v poslední době byly odevzdány veřejnosti. Z kritických prací známý spisovatel Petr Chmielowski vydal ve Varšavě roku 1881 (druhé vydání) zajímavou studii „Kobiety Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego“, v níž rozbírá povahu, působnost a význam čtyřiceti ženských zjevů tři výše vzpomenutých básníků polských. Také Walery Przyborowski vydal podobný spis p. n. „Niewieście ideały Poetów polskich“, v nichž autor způsobem bibliograficko-literárním líčí 25 idealů dvanácti básníků polských. Z obou řečených spisů jde na jevo, co jsme výše pověděli — ačkoli Chmielowski i Przyborowski s jiným účelem psali spisy své.

Přes to však, že milostné styky básníků polských po většině se rozvíjely ve dvorech šlechtických, kde dcerky vzděláním a způsoby vynikaly, třeba i na to zření obrátiti, že též neposlední stanovisko zaujaly zjevy „nieuczona“, k čemuž krásným jest příkladem Mickiewiczova dívka, již nesmrtelný věstec tak pěkně zvěčnil čtyřřádkovým veršem:

Nieuczona twa postać, niewymyślne słowa,
Ani lice, ni oko nad inne nie błyska:
A każdy rad cię ujrzeć, rad posłyszec z bliska;
Choć w ubraniu pasterki, widno, żeś królowa.

Leč daleko zřejměji, než pod rouškou umělé poesie pozorovali můžeme poměr národních básníků k polským ženám a dívkám v četných korespondencích a pamětnících, v nichž nám pisatelé v plné důvěře a beze vší opatrnosti vyličují svá smýšlení a citění. V nich spatřujeme jasně, jakou měrou Polky vůbec postihovaly vlastním svým fondem duševním veleduchy polského parnassu. V ženských kruzích, v nichž se Mickiewicz a jiní jeho soudruzi pohybovali, vládlo rozumění vznešených ideí, vládla úcta k takým pojmům, jakými se právě duch vlasteneckých pěvců zaměstnával. Básník žijící duchem svým nad všednost světskou, našel v dcerách národa družky, jimž každé jeho slovo bylo klenotem vzácným a dobře ceněným.

Na doklad toho dalo by se množstvi příkladův uvésti, avšak ve statí naší čerpáme toliko z jediného pranene.

V památných letech 1829 a 1830 odebral se Mickiewicz s Odyńcem (dosud žijící básník polský) na společnou cestu do světa. Navštívili Sasko, zejména Dráždany, české lázně, pak některá německá města, Rýn, krásy švýcarské a posléze klassickou Itálii, kdež se delší dobu, jmenovitě v Římě a v Neapoli pozdrželi. Mladistvý Odyniec psal z této památné cesty přátelům svým (J. Chodžkovi a Juliu Korsakovi) pravidelné listy čili zprávy,

v nichž způsobem lehkým, ale nesmírně zajímavým znamenal bedlivě všechny i sebe nepatrnější události, jaké se mu ve společnosti nesmrtelného polského pěvce nahodily. Odyniec neobmeškal ničeho sdělití se svými přátely, tím méně nahodilé schůzky s krajkami, jichž vsade bylo dost a v jichž společnosti snad oba básníci nejkrásnější chvíle bouřného života zažili.

Od oněch dob uplynulo téměř půl století! Odyniec však ve svěží máje paměti krásnou minulost, sebral listy „z cest“ a vydal je k nemalému obohaceni polského písemnictví ve Varšavě tiskem. *) Historikové naleznou v listech Odyńcových vzácné příspěvky — my nyní již se vděkem z nich kořistíme.

Téměř v každém větším městě střední i jižní Evropy setkali se slavní polští cestovatelé s dobrými krajany-přátely. Mickiewicz ceněn již tehdaž pro vzácné nadání, vítán byl všude způsobem nejokázalejším; ale i soudruh jeho Odyniec byl pro uhlazené své chování všude rád vidán a zván. Snadno lze si tudíž pomysliti, že se oběma všude pohostinně dvěře do kořán otevíraly.

Z listův Odyńcových, jenž vnikal s přítelem svým i do společnosti dámských, jasně vyčítí můžeme, čím tehdejší dámy polské v těch kterých městech vynikaly a čím vůbec byly. O zajímavém příkladu dočítáme se již z listu psaného z Drážďan dne 5. srpna 1829. příteli Chodžkovi. Podotýkajice toliko, že tou dobou dlelo při saském dvoře několik polských dvorních dam, vynikajících duchem i půvabem, podáváme tuto doslovný překlad pěkné Odyńcovy vzpomínky:

„I musím vám nyní vypravovati o prvním i nejpříjemnějším styku, v jaký jsem zde (v Drážďanech) vešel a který tím jest mému srdci, čím vše, co jsem spatřil, mé paměti neb obraznosti. Jest to pravdivý synovský a bratrský styk s matkou dvorní dámy, slečny Dobrzycké, a s ní samou. Rodina tato příslušela ještě před nedávnem k zamožnějším v Poznaňsku, ale poslední její dědic, slynoucí velikou pohostinností, značně zmenšil bohatství. Starší dceraška jeho Salomea byla r. 1808. jmenována dvorní dámou saské královny, tehdaž v knížectví varšavském usedlá, a po její smrti dvorní dámou princezny Augusty. Matka její Eva, z rodiny Koszutských, mešká od smrti svého manžela při dceři v Drážďanech, kdež dům její jest již po několik let téměř ohniškem a ona sama pěstounkou polské společnosti zdejší, zejména mládeži, kteráž tu četně mešká v mužských a ženských ústavech vychovávacích. Každou neděli a svátek scházejí se tito polští žáci a žačky pravidelně u ní, aby nezapomínali svého jazyka a domácích obyčejů; hra, tanec a volná zábava provádí se pod jejím pozorným, materským okem. Množství pozdějších sňatků manželských — jak mi řečeno — osnovalo se při těchto dětských zábavách, jež pomáhal řídití vedle ctihodné „gospodyní“ obyčejně též přítel její, šedivý general Kniaziewicz.... Nepřeháním

*) Listy z podrůzy Antoniego Edwarda Odyńca. Warszawa. IV díly. 1875.

ani dost málo, povím-li, že tato paní jest v pravdě typickým zjevem starodávných matron polských: ve smýšlení a úsudcích rozumná i chladná, v zásadách přísná, leč vedle toho v srdci svém lahodná a shovívavá. Pojímáje hluboce vše a interessuje se živě o vše, co se lidskosti a člověčenstva týče, hledí na svět s největším klidem. Jediným účelem života jest jí, činiti tolik dobrého, kolik možno, a nejvzácnějším pokladem života účta a přízeň oněch lidí, jež sama ctí a miluje. Vše to stvrdila vlastním svým životem, jakž jsem se o tom blaze přesvědčil z jejich rozmluv, kteréž mne nezřídka naplňovaly obdivem svou případností a hloubkou názoru i na duševní život vnitřní i na společenské poměry, ano i na literaturu, z nichž zná (ale dukladně) toliko polskou . . , neboť není mocna ani jazyka francouzského, ani německého. Dcera její Salomea jest rovněž zjevem typickým svého druhu. Mimo nejvyšší vzdělání duševní a aesthetické, ano i vzdělání v hudbě a umění, vynikajícími rysy jejího charakteru jsou: imaginace poetická a dobrota andělská, kterouž zde slyne všeobecně. Nebožtík král, veliký znatel lidí a jazyka polského, nenazýval ji jinak než „Dobrou“, kteréž jméno jí dosud zůstalo u dvora, ano i v kruhu německého dvořanstva.“ — —

V dalších slovech vzpomíná Odyniec vděkuplně nevyčerpateľnou dobrotu obou dám, k nimž mladistvé jeho srdce přilnulo láskou v pravdě synovskou. Zbytečno by bylo zajisté plýtvati slovy; Odyniec obratným svým pérem sám s dostatek vyličil výši dvou polských paní oné doby, kdy prý Poláci na nic jiného nemyslíli, než na — revoluci.

Paní Dobrzycká a dcera její Salomea byly — jak sám básník polský tvrdí — typickými zjevy a co takové jen účtu a vděk vzbuzující!

Neméně zajímavý byly „polské styky“ obou básníků v Římě. Tou dobou meškala ve věčném městě téměř celá kolonie polská, jejíž význam ve veřejnosti vlašské vynikal nad obyčejnost. Žilít tehdáž v Římě bratři Potočti (Artur a Alfred) s rodinami, rodina hr. Ankwiczů, kn. Sanguszkové, Dernałowiczové, paní Moszyńska, staříčká stolníková kněžna Czartoryská a mnoho jiných. Z toho patrnó, že polské salony římské, v nichž se scházel nezřídka i květ společnosti vlašské, poskytovaly namnoze netušenou příjemnost od vlasti vzdáleným — vlastencům. Leč netoliko salony, ale i domácnosti staly se oběma poutníkům útulkem nad pomýšlení příjemným, jak v listech Odyńcových množstvím pěkných příkladův ukázáno jest. Na skromných „polskich obiadach“, „wieczorkach“ nebo společných výletech do vřkoli římské romantiky zažil Mickiewicz i Odyniec chvíle nezapomenutelné. Ctíhodné paní a jejich deersky, zejména Ankwiczové, činily pobyt v Římě polským krajanům památným. Mickiewicz všude ctěn a vážen, našel i v kruhu zdejších družek vlasti své to, co by snad v jiné společnosti ženské byl citlivě postrádal; i vznikly z toho styky proto velmi blízké a vřelé. „My jsme rozuměli jim a ony nám,

jaký tudíž div, že jsme záhy zdomácněli a nalézali ve vzájemném stykání se opravdivou, nenahraditelnou radost a útěchu? . . .“

Cím ostatně Polky ve společnosti římské byly, nejlépe vysvětlá ze slov Odyńcových, neváháme tudíž opět jimi se doložit.

V říjnu roku 1829. pořádali Potočtí ve svém římském paláci (Gregorio) velkolepý raut. Znamenitá zpěvačka Testa („šťo-wik i róza w jedneje osobie“) a jini vynikající umělci, jako Cam-poresi, Boccabadati, Marini, Ronconi, Cortoni, Angiolini a t. d., bavili vybranou společnost — kteráž čítala na dvě stě hosti. Samo sebou se rozumí, že Poláci byli v rozhodně menšině, třeba že hostitel sám byl Polák. Přes to ale, že v salonech hr. Potočkého sešla se římská smetanka, nezajaly Polky místo poslední.

Odyniec líčí takto raut v paláci Gregorio: „Ale co nás (Mickiewiczze a Odyńce) těšilo nejvíce a co zůstavilo v paměti naši dojem nejhlubší, jest to, že uprostřed tak četné společnosti krásek a velikých dámu z celého světa naše Polky zachovávaly prvenství — v každém ohledu a ve všech kategoriích věku. Snad již osmdesátiletá kněžna stolníková Czartoryská, stařenka sivounká jak holoubek, byla jako by ideálním obrazem oněch svatých starodávných matron našich, jež leda z popisu lze si představití . . . plna vděku a vážnosti, sladkosti a síly povahové, skromnosti, téměř pokory, a zároveň také důstojnosti, jak se to vše ve výrazu její tváři i v celém jejím obcování zrcadlí. Ona jest právě tou osou, okolo níž se tak rád a četně shromažďoval květ zdejší aristokracie, kteráž — jak se praví — není sdílna k cizozemcům a nesnadně jich k sobě připouští. Avšak kněžna stolníková měla zde po mnohá léta dokoran otevřený dům pohostinný i nádherný, a ačkoli v ostatních letech ustoupila do klášterního zátíší, činí jí přece vzpomínka dřívější její světové účinnosti a spanilosti dosud zjevem všeobecně ucty a vážnosti, jakouž ji toho večera velký svět římský patrně obklopoval. Decra její, paní Alfreda Potocká, společně s paní Arturovou činice „honory“, vynikaly rovněž jakousi královskou důstojností a spanilostí — že bylo v pravdě jakoby chloubou býti krajanem v domě, jenž na cizí hosti tak imponující činil dojem. A což mluvíti mám o kněžně lze? O vnučce kněžny stolníkové a sestřenci paní Alfredové? Bylať ona nejkrásnější dámou na této zábavě, jako před tím ve Florenci na plesu knížete Bacciochi . . . Jest pravda, že krása tu má se sluncem podobu, že — ačkoli každý den viděna — nikdy nesevšední, ale vždy rozveseluje a na novo oživuje. Ano, ona má i to podobenství s měsícem, že ač sama svítí nejjasněji, žádnou z nebeských hvězdíček nezaslání . . . Vzpomenouti musím ještě děvčátka, děcka ještě, ale tak milého a moudrého, jako onen Rafaelův andílek, jenž se při Madonně zamyslíl a vzhůru hledí. Jest to malá Alexandra Potocká, sestřenice paní Arturové. Nebyla účastna zábavy, ale nezřídka ze své komnaty vyhlížela. Tudíž netoliko proto, že jest ona jediným polským děckem v Římě, ale i z jiných příčin, mohl bych ji poznamenati co

typ oněch našich dívek, z nichž časem a láskou Boží dorůstají takové dívky, nevěsty, dámy a matrony, jakých nám svět může a musí záviděti a za jaké my jsme povinni Pánu Bohu děkovati!“

Přestáváme na těchto příkladech, ačkoli bychom mohli z listů Odyńcových uvést ještě množství jiných — neméně vynuluvných. Ostatně i z listův a pamětníků jiných vynikajících mužů polských neklamná můžeme čerpati svědectví, že Polky téměř bez výjimky nezavdávaly příčinu ku steskům jinde dosti obecným. Všelike úšlechtilé horlení a vyšší stanovisko vynikající nad prosaicnou všedností uměly Polky náležitě posuzovati, sdíleti, ano i vlastní silou duševního svého rozvoje podporovati.

Tato úvaha veli nám přikročiti již k nejpřednější a zároveň k nejkrásnější ctnosti polských paní a dívek.

Vše, co jsme dosud chvalného o Polkách pověděli, zatemňuje jednu jejich vynikající vlastnost, již se skvějí v záři nehyňoucího holdu od prvních okamžiků polské bědy až do

Patriotismus, vlastenectví polských žen! Kamkoli pohledneme v dějinách polského utrpení, slavné spatrujeme jeho stopy; básníky rozněcuje k nadšení, učence a vlastence naplňuje neuskonalou úctou, celý národ vděkem a cizinu nutí k obdivu i — závisti! Patriotismus polských žen — toť zlatá nitka vinoucí se všim společenským životem, působící vydatně ve všem národním hnutí a jsoucí jedním z nejsilnějších žilů vsí polské bytnosti. Tu bezděky tane na mysli otázka, kdo vychoval polské bohatýry, kdo vedl polské syny jako ženy římské na bojiště zoufalého zápasu pro blaho vlasti a národa? Samy dějiny odpovídají! A čím hlouběji Polska klesala, s čím větší bédou bylo zápasiti, čím větších sebezapření a obětí bylo potřebí, tím stkvěleji a četněji se osvědčovaly spanilomyslné dcery a matky polské, tak jakoby každá z nich svatým se zavázala slibem, že nezná větší povinnosti nad službu pro zdar a blaho milené vlasti. Polky tím se proslavily, že vše uměly obětovati vlasti: majetek, sebe i štěstí rodinné. Když osudem stížená vlasť volala bohatýry, přišly i skutečné bohatýrky, a když bolestný sten nesl se jejím lůnem, tu zjevil se v deérách národa anděl nebeské útěchy! „Polky,“ di francouzský spisovatel L. Martin, „provázely muže své do boje a ve chvíli neštěstí stíraly jim slzy.“ A kdyby tak v pravdě nebyvalo, nebyli by se mohli polští básníci a nadšenci ozývati „k matkám Polsky“ slovy tak veliké důvěry jako Mickiewicz a jiní věšci. Tu stačí jen připomenouti slavnou v Polsce báseň Mickiewiczovu „Do matki Polki“ (z r. 1830.), kteráž duchem svým a důvěrou předstihuje všechny podobné plody cizích literatur.

.... Każde mu weześnie w jaskinie samotna
Isé na dumanie . . . zalegać rohoże,
Oddechać parą zgnilą i wilgotną,
I z jadowitym gadem dzielić loże!

Weześnie mu ręce okręcaj lańcuchem,
Do taczkowego każ zaprzęgać woza:
By przed katowskim nie zbladnął obuchem,
Ani się splonił na widok powroza . . . *)

Ostatně se duch patriotismu — ovšem jiným způsobem — jeví i v národní poesii. Pověsne znám jest verš o „vlastenecké Vandě“, o níž prastará tradice charakteristicky vypravuje, že

Wanda leży w polskiej ziemi
Co nie chciała Niemca
Zawsze lepiej mieć swojego
Niżli cudzoziemca.

Mimochodem budíž podotknuto, že Wandina píseň přináleží k nejstarším světským písním polským; i bylo by možno poukázat ještě ku značnému počtu podobných písní z doby starší i novější.**) Přes to, že jednotlivé texty značně se od sebe odchylují, mají přece jednu jen společnou zásadu, ku př.:

Polka mnie zrodziła, z jej piersi wysiałem:
Być ojezyźnie wiernym a kochance stałym,
I choć przyjdzie zginąć w ojezystej potrzebie,
Nie rozpaczaj dziewczę, zobaczym się w niebu.***)

*) Český překlad od V. Štulce viz Vymazalova „Slovanská Poesie“. Brno 1878, str. 127.

**) Na uváženou zasluhuje Jana Pravoslava Koubka česko-polská báseň „Polka vlastenecká k Čechovi nečeskému“ (r. 1833), v níž spisovatel prostě, ale charakteristicky líčí smýšlení Polek o českých renegatech, kteří do doby téměř nedávné Halič zaplavovali. Zníť zajímavá báseň tato následovně:

C e c h.
Sličná Polko! proč tak pyšně,
Proč tak necitlivě
K bratru Čechovi se chováš,
Nebo tak bázlivě?

Znám já, Polky, vaši hrdost
Naproti vašincům;
Znám já dobře vaši tvrdost
Naproti cizincům.

Tělo bílé jak sníh padlý,
Oči jak dvě blesků;
Neumí však srdce polské
Milovat po česku!

Sličné Polky, ale hrdé
Ke všem svým mládenčům,
Krásné Polky, ale tvrdé
Ke všem cizozemcům

Mne však cizím nenazývej,
Jsem tvůj bratr krevní;
Svazek, jimž nás Sláva poutá,
Milost nechť upevní.

Porovnej životopis básníkův a poznámku v Sebr. spisech J. P. Koubka, Praha 1857., díl II., str. 235.

***) Z písní „By waj dziewczę zdrowe.“

P o l k a.
Chciała bym cię, miły Czechu,
Chciała bym cię lubić,
Kdybyś tylko nie pomagał
Narodowość gubić.

Synem Sławy ty się zowiesz,
I obcym holdujesz,
I obcym językiem mówiąc
Wstyd sobie gotujesz!

Tą cudzą zarazą nasze
Dzielnie psujesz syny;
Wierz mnie, Czechu nie słowiański,
Wielkie ty masz winy!

Nie wolno mnie do kochania
Wybrać sobie Niemców
Niewolę być nigdy matką
Takiich cudzoziemców.

Nie wolno mnie jako Wandzie
z Niemcem się zaślubić,
Chcę ja przedzej w nurtach Wisły
Moje życie zgubić.

Totéž spatřujeme i v umělé poesii, ano i v poesii dětské.
Týž duch vniknul i do ukolébavek:

Urośnij mi w enoty
Kwiateczku mój złoty,
Żebym nie płakała
Żem cię wychowała . . .

Urośnij w odwagę
Byś kraju zniewagę
Pomścił swym orężem
I był sławnym mężem

— — — — —
Gdy to (matka) dośpiewała
Dziecina już spała
Lecz jej uniesienie
Szło dziecku w natchnienie.*)

Výše uvedené příklady z delších písní vnitřním svým obsahem nasvědčují tomu, v jakou spadají dobu; zbytečno by bylo zvláště vytýkati, že přítomná doba velice se liší od směru minulosti. Jakož v celém životě polském nyní uznána za jedinou spásu tichá, ale organizovaná práce vnitřní, tak vešel i týž duch v působnost literární a společenskou — avšak bez všeliké újmy pravému nadšení pro blaho vlasti a národa! Kdož by pak chtěl se pokusiti o vypsání blahodějných národních činností polských paní a dívek, věru by musil sepsati knihu nemalou, neboť naskytá se tu badateli tolik krásných i vznešených příkladů, že bezděky nucen jest přestati na povšechném úsudku a jednotlivých příkladech. Wanda, královna Jadviga, Barbora Radziwiłłová, Kateřina Jagiellonka, Anna Jagiellonka, Teofila Sobieská, Chrzanowska, Marie Leszczyńska, Zofie Zanojská, Marie Czartoryska, Emilie Platerová, Klementina Tańska Klaudia Potocká, Ruže Sobańska atd. atd., toť pravé vzory národní ženskosti.

Pozíráme-li v životy a utrpení těchto žen, tu zjevují se nám vznešeně ctnosti polských paní v plném rozkvětu, v plně krásné vznešenosti své.

Daleci jsme stotožňovati nedůstojnou dobrodružnost a chvílovou vášeň s příznaky hlubokého, dokonale pocitěného patriotismu, jenž zárodek máje v nejněžnější lásce rodinné přenáší se na celou vlast i vše, co s ni souvisí. Protož také pomijíme vše, cokoliv by považováno býti mohlo za chvílovou vášeň neb výjimečnou dobrodružnost, a obmezujeme se toliko na výpověď skvělých osvědčení tichého, skromného jejich patriotismu, jenž přes to, že nenaplnil svět sensačními zprávami, přece vždy zachován bude ve věčné a trvalé paměti národů. Nechceme se šířiti o oněch odvážných dcerách, které tábory vyhledávaly a na koně sedaly.

*) Poezye Narodowe. Paříž 1849, str. 59.

aby po boku mužů se zbrani v ruce násilí vzdorovaly,*) ale na ony v pravdě krásně zjevily polské ženskosti zření své obrácíme, jež sám Mickiewicz nazval „našimi anděly“.

„Slzy stíraly, rány obvazovaly, nešťastných neopouštěly, všem pravdivými sestrami byly a andělskými skutky neocenitelnou útechu poskytovaly.“ K tomu dodati sluší, že všeliké strasti snášely s bohatýrskou odhodlaností.

V té příčině vracíme se ještě jednou k nezapomenutelné Klementině Taúské. S jménem jejím jsou nerozlučně spojeny dějiny památného „vlasteneckého dobročinného spolku paní varšavských“, jehož zakladatelkou stala se paní Taúská r. 1830. a jehož rozvoji věnovala téměř veškerý své síly a schopnosti. Sama sestavila stanovy, sama též krásnou myšlenku uvedla ve skutek. S počátku sloužil dobročinný spolek všeobecným potřebám; když však vzplanul plamen války, tu věnovali se členové jeho (jichž počet dosahoval až 400 paní a dívek) péči o raněné, a paní a dívky tyto staly se nejněžnějšími ošetřovatelkami v nemocnicích varšavských. Uslechtilou Klementinu majice za vzor rozvinuly tehdaž spanilomyslné Polky činnost neocenitelnou: prodaly šperky své, zařídily sbírky a dlely dnem i nocí při lůžkách nešťastných „bratří“. Tou dobou vládnul spolek dobročinný jménem obnašejícím více než jeden million zlatých (na hotovosti bylo v pokladně 40.000 zl.), i lze již z toho vysvětliti si blahodárnou působnost obětovných deer národa.

Uvažíme-li, že duši spolku byla paní Taúská, oceníme za jisté nálezitě i v tomto ohledu její zásluhy. Ostatně i Poláci sami viděli ve vzácné této ženě vzor pravé Polky, čehož četné důkazy nalezeny v korespondenci spisovatelky „Památky po dobré matce“. Životopisec její, Josef Straszewicz, uvádí na doklad velikého uznání, jakému se paní Taúská těšila mezi svými krajany, velice zajímavý jí psaný list, z něhož nemeškáme aspoň nejcharakterističtější místo opakovati:

„Naše Polky jsou obdivuhodny. Jako bdělé kněžky očekávají na hrobě zesnulé vlasti opětne znovuzrození. Jak zavazovaly v čas války rány, tak lahodí nyní bolest bědy. Tato slova píší Vám, neboť Vy jste tou ženou, která onoho ducha znovu zbudila v Polkách našich, v jejichž očích nemůže nikdo býti dobrým mužem, kdož by nebyl zároveň i dobrým Polákem. Těšte se tomuto zdaru z celého srdce, neboť plody vaší péči vypěstěné krásnější jsou všech ostatních.“**) Slova tato jasně nasvědčují tomu, že paní

*) Připomínáme toliko mimochodem Furechtv český verš:

Bítev krvavých se	Hraběnka Platerka
Nebo její Polky,	Vodla pluk ulání — —
Na koně si sedly —	Kěžby byla Polsee
Do boje šly holky.	Pannou z Orleanu.

(Vincence Furecha Básně. Praha 1874., str. 426.)

**) Jos. Straszewicz: Die Polen und die Polinen atd. Stuttgart 1832 — 1837, str. 193.

Taíska ve své nadšeně působnosti vlastenecké nikterak nebyla osamotnělá, ano lze i tvrditi, že tolik našla v lůně svých krajanek, stejně vřele horujících družek, jak toho jinde jen zřídka nalézáme příklady.

Z těch pak četných „andělů“ zasluhuje zvláštního povšimnutí spanilomyslná Klaudina Potocká, zjev prodchnutý nebeskou dobrotou a duchem nejryzejšího ženského vlastenectví. Bohužel, nedostává se do té chvíle v literatuře polské dostatek pramenů, z nichž by možno bylo podati dokonalejší obraz této vzorné „nie-wiasty“; všeliké příliš drobné a neúplné zprávy o její nezapomenutelné působnosti jsou roztrženy v rozličných časopisech; přes to však víme o ní přece tolik krásných svědectví, že mimoděk zachováva v paměti naší vděk neskonale hluboký. Věru, málokterá žena zanechala po sobě tak vděčnou paměť jako Klaudina Potocká. *) Pocházejíc z rodiny zámožných hr. Działyńských (nar. r. 1802. v Kurniku v Poznaňsku) a jsouc tím způsobem blízka všemu národnímu ruchu, pocítovala těžce již v nejmladších letech osud, jaký tížil milenou její vlast. Provdávši se r. 1824. za hrab. Bernarda Potockého vnikla do širších ještě kruhů nadšených horovatelů pro spásu i blaho vlasti, a brzy potom určil jí osud státi se pravým andělem téměř nesčetných krajanů polských, kteří opuštění a dáni všelikým strastem v šanc nalézali u ní netoliko zdroj nevyčerpatelné dobročinnosti, ale i plnou míru nejšlechetnější útechy a obětovnosti. V tom ohledu stala se Klaudina Potocká zbožňovanou pěstounkou „nešťastných“ jak ve vlasti, tak i v cizině — v dnech nejkrutějších bouří i v dnech následujících.

Jest známo, že polští sběhové utíkali se po povstání listopadovém zejména do Dražďan, kdež paní Dobrzyckou dobře organizovaný „spolek pro strádající Poláky“ vydatnou poskytoval pomoc. Při tomto spolku rozvinula spanilomyslná Klaudina neobyčejnou působnost věnujíc téměř všechny svůj majetek na podporu krajanů. Když však nešťastných bratří stále přibývalo, bida den ode dne se množila a spolek jmění své skoro úplně vyčerpav, tu Klaudina, mimo to, že již skvosty ano i jiné své věci pro ulevení „polské bědy v Dražďanech“ zpeněžila,**) uchopila se posledního prostředku. Obětovně přijala jednoho dne práci prepisovatelskou — psala dnem i nocí — a celý svůj výdělek tak krvavě dobytý bratřím věnovala.***)

Roku 1879. uverejňoval „Kuryer poznański“ nesmírně zajímavé feuilletony, v nichž nalézáme i sbírku dopisů pocházejících

*) Před několika lety měl Mauric Mann v Krakově velice zajímavou přednášku p. n. „Quelques pages de la vie d'un homme de rien“, v níž vypověděl mnoho zajímavých podrobností ze života Klaudiny Potocké; Mann seznámil se s ní v Ženevě. — Velice jest litovati, že důkladnější zpráva o této přednášce nezachována budoucnosti.

***) Generalu Bemovi odevzdala za prodané skvosty, šatstvo atd. 40.000 zlatých.

****) Straszewiczův již jmenovaný spis, str. 48.

z pera Klaudiny Potocké. *) Dopisy ty byly psány matce Bernarda Potockého v letech 1830. a 1831., tedy v době, kdy zoufalý boj rozšířil se po celé Polsce, a jsou výmluvným svědectvím, jaké účastenství měla slechetná dcera národa v památném hnutí „listopadovém“. Jelikož pak listy řečené i jinak charakterisují současnou tu dobu, zejména stanovisko ušlechtilých Polek, sdělujeme z nich s laskavými čtenáři místa zvláště výmluvná. Ze skrovných příkladů bude patrné, že Klementina a družky její pochopily co nejkrásněji povinnosti své vůči vlasti a že uměly k plnému užitku přivést neocenitelnou svou působnost. Na tisíce slzí setřely, na tisíce vzdechů ukonejšily!

Pohledme tedy v obsah tklivých listů Klaudiny k mužově matce (pani hr. Potocké). Z listu psaného v prvních dnech ledna 1830.: „Dobrá matko! Bernard upotřebil tvého salonu pro Koczorowského (Tertuliana), jenž dvakrát si zlámal nohu. Chtělaš býtí, matko milená, užitečna raněným — on jest nešťastnější raněných. Zoufalství, že nemůže býtí účasten pochodu, srdce mu rozrývá . . . Bernard (hr. Potocki) slouží jako prostý voják . . . Perly zde prodati nelze . . .**)

Na počátku února:

„Varšava postrádá všeho ruchu . . . Každá rodina při vlastním krbu třepí cupaninu. Slečny chodí pěšky, neboť všechny koně jsou odevzdány armádě. *Jedině* slečna K. se sestřenicemi a paní B. činí výjimku v životě varšavském. Navštěvují divadlo, zpívají vlastenecké písně a tvrdí při tom, že když vlast jest v nebezpečení, třeba těšiti její obhájce . . .“

V měsíci dubnu:

„Vydajů máme mnoho, ale malými vládneme prostředky . . . Po vojně obmezovati se budeme ve všem; jíst budeme brambory a splácceti dluhy naše.***) Máš-li, milená máti, ještě nějakých peněz, tož uschovej jich pro případ, kdyby Bernard stížen těžkou ranou musil pomoc hledati za hranicemi.“

9. srpna 1831.:

„ . . . Ubohá máti! Sejdeme se ještě jednou všickni kolem Tebe? Jsme na prahu rozhodujícího okamžiku, ukrutně nás očekávají ztráty, leč nevím, z jaké příčiny jsem dosud zachovala důvěru v náš zdar. Stále se mi zdá, že Polska klesnouti nemůže. Tolik obětí, tolik posvěcení a tak zbožná naděje naplňující nás všechny nemůže býtí oklamána . . . Libám Elišku (Radziwiłłovou). Pobádej ji, drahá máti, aby ušila prapor pluku poznaňskému, jenž se vrátil s Dembińským. . . .“

Jako doklad k dřívější výpovědi o působnosti Potocké v Drážďanech buďtež zde uvedeny některé úryvky z listů psaných rov-

*) Feuilletony tyto vyšly též o sobě: „I z blízka i z daleka.“ Poznaň 1881.

**) Jednalo se patrně o peníze ve prospěch strádajících obranců vlasti.

***) Nezapomínejme, že pisatelkou těchto slov byla hraběnka Klaudina Potocká, dcera v lojnosti a blahobytu vychovaná.

něž matce z hlavního města Saska. Pocházejí ovšem již z dob, kdy všeliké polské naděje skládané v úspěchy povstání pohrobila trpká, nešťastná skutečnost.

31. prosince 1831.:

„... Naši ubožáci nalézají se tu v strašném položení. Příspěvky docházely, ale nedostačovaly. Jakž tudíž nežítí nad důchody?! Později budeme spořítí. Nemohu sobě ostatně vytýkati žádných osobních výdejův... Přiznávám se, že bych se styděla býti dnes bohatou a rovněž trpkou byla by mně výtka, že nedosti opatrně jedním s majetkem.“

Zbývá nám učiniti ještě výtah z posledního listu pocházejícího již ze Ženevy, kde šlechtina Klaudina zemřela:

„Vše, co se nazývá zábavou, činí na mne dojem zločinu a rozrývá rány mé — nemám již sil usmívati se tomu, co mne popuzuje, a hladiti, co mne uráží... Tisknu Tě k srdci, dobrá máti, piš mi často, neboť vřelé Tvé listy vždy mně posilují — a toho jest mi právě velice potřebl.“

Tvoje ubohá dcera Klaudina.“

Na těchto výňatech přestáváme nečinice nižádných zvláštěních poznámek, dobře vědouce, že každý soudný čtenář sám náležitě ocení velikost duše, kteráž taková psala slova. Dodáváme jen, že Klaudina Potocká zemřela r. 1836. v Ženevě, kde jí postaven jest od vděčného potomstva krásný pomník.

Do jisté míry ještě vznešenějšího významu jest jiná žena polská, o níž se v těchto řádcích hodláme obsírněji ještě zmíniti. Chceme seznámiti laskavě čtenáře se zjevem ženy působnosti tak spanilomyslné a blahodějně, jaké nenašli bychom v lůně jiného národa. Tane nám na mysli „matka sibiřských vypovězenců“ — nezapomenutelná Růže Sobaňská! S jménem tímto spojeny jsou vzpomínky naplňující i nás Nepoláky city lidského vděku, hluboké úcty ano i obdivu, neboť plným právem lze tvrditi, že nad Růží Sobaňskou nikde a nikdy nebylo ženy spanilomyslnější, šlechtnější a vlastenečtější. Její blahodějnost nehledala nižádně okázalosti, nezvučela chlubitě na trhu veřejnosti, ale působila po mnohá, mnohá léta zticha tam — kde nižádně nebylo možno odměny žádati. Růže Sobaňská byla jedna z oněch znamenitých žen, jimž nesmrtelný Krasiniski posvětil zasloužený hold vyrcený památnými slovy vzletné Romy: „O Polka moja! bądź błaogosławiona!“

Narozena koncem minulého století (r. 1798.) z rodičů Felixa hr. Łubeňského a Tekly z Bieliňských, zasnoubila se roku 1823. s Ludvíkem Sobaňským, jedním z nejváženějších a nejzámožnějších občanů podolských. Po několikaletém šťastném manželství nastala v Polsce doba všeobecně hrůzy. Manžel její, byv dříve vězněn v pevnosti varšavské, odvezen byl pro účastenství v národním hnutí do Petrohradu, kdež celá tři léta strávil v kazamatech. Věrná choť sdílela všechny osudy s mužem svým, následovala ho všude, starajíc se získati přístup do jeho vězení aneb domoci se pro něj v rozhodných kruzích ulevy. Tklivě praví život-

pisec její, že „wyczyła się pukać do wszystkich bram, obiegać wszystkie schody, wyczekać na wszystkich progach, byle zdobyć něco ulgi, pociechy i osłody uwiezionemu“.

Po osudném roce 1830 vypovězen byl Ludvík Sobański do Permu — a vzorná žena i tam provázela muže svého, sdílejíc s ním trpělivě strasti života vyhnanckého. Pod zachmuřeným nebem, v kraji, o němž Poláci vypravují, že jest zemí „bez naděje“, poznala paní Sobaňská z vlastního názoru utrpení a nedostatky svých krajanů — vyhnancův. Od oněch chvil počala býti jich těšitelkou, opatrovatelkou — matkou! Matkou sibiřskou! Z jejího srdce vyrůstaly znenáhla blahodějně květy vlasteneckého milosrdenství, oživující smutné pustiny Sibíře.

Ačkoli již z svého pobytu v Permě nesmírně mnoho dobrého krajanům učinila, přece po svém návratu v rodinné Podoli rozvinula v pravdě neocenitelnou činnost. Zařídívši si nejdříve značnému svému jmění přiměřeně domácí ohnisko, jala se systematicky pracovati o ulevení všeliké bedy nešťastných bratrů v Sibíři. Pověděli jsme již výše, že paní Sobaňská z vlastního názoru seznala potřeby vyhnancův; i nebylo jí proto za těžko najíti pravou cestu k dobročinnému a užitečnému působení. Vymohla si především povolení u vlády, aby bez překážky vykonávali směla „sibiřské prostřednictví“, o němž v pozůstalosti své tolik vzácných zanechala dokladů. Mimochodem řečeno, měla i paní Sobaňská stejně s ní citící a snažící se družky, zejména Ksaveru Grocholskou a Elišku Brzozowskou, ale ona nade všechny vynikala vytrvalostí, obětovností i spanilomyslností.*) Věru, těžko jest rozhodnouti, třeba-li při této znamenité ženě více ceniti spanilomyslnost, aneboli duchaplnost.

Její bohaté „Archiwum sybirskie“, skládající se z knih účetních, zápisních i pamětních a z četných korespondencí, podává skvělé svědectví o neocenitelně šlechetné působnosti její. Samo sebou se rozumí, že nesmí se při tom zapomínati, s jakými musili svízele polští vyhnanci v daleké Sibíři zápasiti. Veliká část z nich, zavezená na tisíce verst zdáli od krbu rodinného, vydána byla přímo v šanc nejcitlivějšímu nedostatku. Avšak netoliko nedostatek hmotný, svizele zevní, ale i nedostatek všeho duševního pokrmu činil osud „nešťastných“ dvojnásob trpkým v zemi, „gdzie niema nadziei“. V takových okolnostech zjevila se opuštěným vyhnancům žena, která o vše pečovala, o potřeby tělesné i duševní, jejíž blahodějnost nedala dokona zoufatí vyhnancům od Uralu až ku Kamčatce. Růže Sobaňská, „opiekunka nasza“, „siostra“, „matka“, „anioł Sybiru“, „róza wygnańców“ — tak nazývali ji vděční vyhnanci — všem spěla ku pomoci, každého měla v paměti a o každém se dovídala.

Nahledněme nyní pozorněji do „sibiřského archivu“ paní Sobaňské.

*) Ondřej Edward Koźmian nazval tyto ženy „liliemi“.

První kniha nesoucí nadpis „Dla nieszcześliwych“ obsahuje pečlivě sestavené účty z důchodův i výdajů. Má velikou podobu s knihami obchodními, ale významem svým ovšem daleko nad ně vyniká. Příložený jsou zde ztvrzenky přijatých podpor, jakož i výkaz rozličných sbírek. Vedle toho spatřujeme na konci každého čtvrtletí řádné uzavření účtův.

Druhá knížka obsahuje rozvrh listů, peněz a zásylek rozličného druhu zaslanych na Sibir. Prekvapuje zde pestrota předmětů, v nichž nejlépe spatřiti lze potřeby a přání vyhnanců. Paní Sobaňská vědouce, kde a v čem třeba pomáhati, nezapomínala o ničem důležitějším; zasílala proto knihy, noviny, oplatky, šatstvo, prádlo, čaj, noty, housle, barvy, tužky, výkresy, vzory . . . vše, vše, co pobyt ve vzdálených krajinách milným krajanům s to jest snesitelnějším učiniti. Ba i ve výběru knih jeví se paní Sobaňská rovněž tak pečlivou, jako duchaplnou. Ani na ditky vyhnanců sibiřských (z nichž mnohé tam spatřily světla božího), nezapomínal „anděl Sibire“. Sama jim připravovala „wyprawki“ a pečovala o jejich zdar od kolebky až ke sňatku. Nejedna z těchto polských divek sibiřských její péči byla řádně vychována a zaopatřena. K záznamkám pak vlastní rukou přepisovala, došla-li ta která zásylka a jak byla přijata.

Třetí kniha, pro historiky nepřilíš vzdálené minulosti nejzajímavější ze všech, obsahuje abecedním pořadem sestavený seznam vyhnanců s krátkými zprávami o jejich životech, potřebách a přáních; a při každém jménu se nalézá i důkladná adresa. I jiných poznámek administrativních nezřídká lze najíti. Jak značně spojení udržovala paní Sobaňska se svými sibiřskými krajaný, nejvýmluvněji dosvědčují veliké sbírky korespondencí, cenné neotliko co památky po mnohých vynikajících osobnostech, ale i co pramen, z něhož čerpati lze neklanuné zprávy o životě a poměrech na Sibiri. Ve sbírce té nalézají se listy z Tobolska, Tomska, Irkutska, Braňska, Bialogrodu i Jenisejska, z Ilfy, Pensy, Permu i Viatky, z Narčinska, Tagilska, dále i z Tary, Tiflisu, Krasnojarska, Stavropolu, Archangelska, Kurhanu, Vologdy, Omska i Orenburgu!

Jediný pohled na mapu ruského carství stačí, abychom posouditi mohli rozlehlost těchto míst a tím zároveň i spojení, jaké po tak mnohá léta neunavně udržovala paní Sobaňska. Z listů zmíněných vychází dále na jevo, že táž paní byla prostředkovatelkou i v jiných věcech polských vyhnanců. Bezpečně zasílala ona listy z Polska na Sibir a stejně bezpečně přijímala a dále dopravovala listy ze Sibire i do nejdlejších dvorů polské šlechty.

Jaký tudíž div, když ženu takovou blahoslavila celá polská Sibir a celá polská vlast? Sigmund Sierakowski, jenž také v „beznadějně“ zemi zmíral a paprsek blahodějností paní Sobaňské pociťoval, takto se k ní v soukromém listě ozval: „Niewiasty święte przewiażywały nam rany, i balsam pociechy, pomocy nam niosty — za Tobą szły. Pani! Imię Twoje należy do historyi!“

68

I v nejpozdějším věku svém působila Ruže Sobaňská neměně šlechtně; mimo dřívější svou blahodějnou podporu značnými částkami peněžitými nemocnice, zakládala ve svém okolí školy, zřizovala pracovní pro polské dívky a spěla pomoci všemu, co vlasti, národu a lidem užitečno. Znamenitá tato žena zesnula 10. listopadu r. 1880. zůstavic v národě nesmrtelný vděk a vzor pravé Polky.*)

Ve všech příkladech, jež jsme tuto podali, vyniká zřejmě nad všechny ostatní stránky vlastenecké milosrdenství, a sice milosrdenství tak krásné i patrné, že nelze si ani pomyslet u žen vlastnějšiho projevování citu vlasteneckého. Okolnost tato mimovolně nám připomíná úvalu učiněnou již výše v příčině tradice neporušenosti rodinné lásky, jevíci se bez odporu v plné velebnosti u polských paní i žen. Že slova v tom ohledu tvrzená netýkají se toliko jednotlivých zvláště krásných duší, ale že mají podstatu všeobecnou, přemnohými příklady dalo by se dosvědčiti. Při té příležitosti budíž jen krátce vzpomenu hraběnka z Brannických Arturová Potocká, v Haliči povšečně zvaná „matka Krakova“ († 1879.). I ona žila jen „dobrodiní nešťastným štědou rukou udělovanému“.**)

To, co snažili jsme se vylíčiti v několika jednotlivých případech, viděti lze ve všem životě polském — minulém i přítomném. Čtěme o životech plných nejslechtnější obětovnosti, tichého trpení a sebezapření, pohlédme na odkazy neb poslední vůle důstojných matron polských, probírejte se ve výkazech dobrovolných příspěvků na kteroukoli věc dobročinné národní — všude zjevuje se nám účasť ženy polské v poměru charakteristickém.

Jest nám nyní přikročiti k důležité osnově života společenského, o němž jest všeobecně známo, že tvoří v každém národě jednu z nejrozhodnějších pák všeho národního ruchu. Jest také známo, že život společenský v celém světě takým bývá, jakým bývají ženy toho kterého národa, neboť bez žen nestává žádného společenského života. Proto spatřujeme u nejedněch, ještě nedosti vyvinutých národech toliko život uzavřeně rodinný, skrovný svou účinností, život hospodský a spolkový, jenž však málo má společného s polským životem společenským, zachovaným a vyvinutým přes mnohé újmy časových pohrom na stupni pozoruhodně výše. A je-li v pravdě onen blahodárný život společenský v Polsce na vyšší nepopíratelného rozvoje — o čemž se velmi lichotivě i cizozemci jednohlasně vyjadřují, tu opět ne jinde toho musíme hledati příčinu, než ve způsoblosti polských paní. Ponechávajice sobě na konec několik nestramných výroků jiných spisovatelů, poukazujeme nyní především k tomu, že plodným zárodkem onoho života mimo jiné vlastnosti polských paní (za-

*) Z Syberyi. Z papierów Róży Sobańskiej, przez K. — Przegląd Polski 1881, No. IX, str. 406—456. — Také „Bluszez“ No. I, 1881 a j. v.

***) Viz zprávy o životě hr. Arturové Potocké v Kłosech 1879, str. 70. a Tygod. illustr. 1879, str. 66.

chovalost tradicí, rodinný život) jest vzdělání, jakým Polky vůbec vynikají. Jen vzdělané paní mohou zaujmouti ve společenském životě důstojné stanovisko. O vzdělání pečováno v Polce u ženského pokolení v míře značné, a že vedlo k utěšeným výsledkům, poznali jsme již ze stručných slov pověděných v příčině literární produkce. K tomu jen dodáváme, že na ten čas mají Polky mimo jiné časové spisy dva samostatné organy, totiž „Bluszc“, týdeník, redigovaný paní Marií Ilnickou ve Varšavě a „Dwutygodnik dla kobiet“, redigovaný T. Radońskou v Poznani. Kromě toho počnou ve Varšavě vycházeti obnovené „Nowe mody paryskie“ redakce paní Ratyńské. Literární část bude svěřena V. Grabowskému a Peryńskému.

Obsah obou dříve jmenovaných ženských časopisů, jenž jest z menší jen částky povídkový, svědčí příznivě o duševních požadavcích a schopnostech polských paní a dívek. Jak pak ženská literatura v Polce vůbec jest rozšířena, patrné z toho, že „Bluszc“ čítá dle spolehlivého sdělení na 7000 odběratelek! Na otázku, jakým způsobem se v Polce pěstuje s tak pěkným úspěchem ženské vzdělání, nedosti určitě lze odpovědět, neboť péče o to spočívá téměř v nitru každé rodiny. Veřejnou jest potřebou a tudíž i všeobecným přáním, aby Polka netoliko v jazycích, ale i v jiných vědách byla obeznalá, což děje se poměrem přiměřeně. V domech zámožnějších nešetří se úzkostlivě peněz, ale pečlivě se obětuje část důchodu na knihu i cesty, a tam, kde se nedostává podobných prostředků, dědi dcera mnoho dobrého od — matky. Ostatně není za našich pokročilých časů vzdělání nepřístupným monopolem — jen když jest vnitřně myslí, vlastní snahy a dobré vůle, jaké se Polkám tak hojně dostává. Statisticky jest dokázáno, že literatura polská nalézá v čtenářkách vydatnou podporu, což tím větší má význam, čím důkladněji uvažujeme směr pěstěný v polském písemnictví.*) Že pak vzdělání takové nese se duchem národním, rozumí se samo sebou.

Co týče se ženského školství, to stále se v Polce rozvíjí a nabývá den ode dne většího významu. System obmezující se na povrchní vzdělání dívkám i jinde štědře udělované, mizí a rozhodně se zavrhuje. Krásným toho důkazem jest vzorná dívčí škola v Krakově, založená již před lety velezasloužilým vlasteneckým pracovníkem drem. Adrianem Baranieckým. Škola tato rozdělena jest na patero odborů (přírodovědecký, historický a literární, pro pěkná umění, obchodní a hospodářský) a řízena jsouc vesměs vynikajícími učiteli stojí na rovní vzorných ústavů zahraničních. Nejprednější učenci a odbor. íci polští, jako Adam Asnyk, dr. Bełkowski, Buszczyński, dr. Estreicher, Adam Kirkor, Kraszewski, V. Pol, hr. Al. Przezdźicki, dr. Szujski, dr. Majer,

) V historicko-statist. spise: Wiadomości o znakomitszych bibliotekach (w Polsce) od Fr. Radziszewského (Kraków 1875) spatřujeme, že nejedna duchaplná Polka znamenitě soukromě knihovny zakládala aneb vydatně rozmnožovala.

dr. Dunajewski (nynější ministr), V. Łuszczkiewicz, dr. Malinowski, dr. Smolka (syn) a jiní působili zde s úspěchem snadno pochopitelným. Někteří z nich pořádali přednášky veřejné, jimi trvale vstoupili do sboru učitelského. Zvláštní pozornosti hoden jest odbor „pro krásné umění“, v němž se vychovávají Polky-umělkyně. Mimochodem budiž podotknuto, že týž odbor světen jest péci světoznámého malíře Jana Matejky; vyučování konají: malíř H. Lipiński (malba olejová a kresby dle živých vzorů), J. Siedlecki (kresby dle vzorů sádrových), slečna Karolina Bierkowska (krajin) atd. — V b. roce zahájeno též vyučování v řezbářství. — Stránka praktická poji se se stránkou ideální, a tím vychovává škola krakovská dívky zajisté dokonale.

I jiné dívčí školy polské, netoliko v hlavnějších, ale i v menších městech, vynikají užitečným zařízením.

Z nich — zdá se nám — největší význam mají soukromé školy poznaňské, kdež se přes všecken útisk německý dívkám polským všemožným zdarem udílí vzdělání vlastenecké.

Temito slovy chtěli jsme jen stručně naznačiti, že se polským dívkám z domu i ze školy dostává průpravy k veřejnému i společenskému životu. Vše, co polská dívka doma a ve škole nabývá, s nemalým úspěchem v praktickém životě upotřebuje. Vstoupivši do veřejnosti a majíc již rozhled, zdokonaluje se čím dále tím více. Z dívky ctnostné a rozumné stává se žena samostatná, rozvázná a činná. Okolnosť tuto nejzajímavěji jest pozorovati v středisku společenského života — v saloně!

Salonu se pohříchu ne všude stejně důležitosti přiznává. V Polsce se důležitost jeho osvědčila, a pracováno o jeho rozkvět s nemalým zdarem. Neuznávati veliký význam salonu bylo by tolik, jako neuznávati potřebu všeho vyššího rozvoje společenského života. On jest nepopíratelně mocným živlem civilisacným, v jehož dokonalosti se zreadlí stanovisko toho kterého národa i ve vyšších vrstvách. Nehledíce tedy toliko k zevnímu požitku, jaký každý rádný salon poskytuje, ale i k vnitřnímu jeho působení čili vlivu, nemůžeme než s velikou úctou vysloviti se o zásluhách Polek, jaké si získaly i v tomto oboru své blahodárné činnosti.

„Salon polský,“ tak pravi domácí spisovatel, „oplývá vřelou pohostinností, milým vtípem a vzdělaným vkusem ve všech věcech literatury i umění. Od jiných porovnan jest salon novověký se zábavnými turnaji středověku, s tím toliko rozdílem, že v saloně dovoleny jsou boje pouze — bez krveprolití a válečného ryku. K tomu ze své strany dodáváme, že salon polský bezděky jest školou „polské uhlazenosti“ a všech oněch zevních sympatických ctností, jakými polská společnost zejména mezi slovanskými národy vyniká. V polských salonech se třibi krasochuť, lahoda a ušlechtilost, jejíž účinnost zplodila již tolik národu a vlasti prospěšných skutků. Na „paní“ pak jest, aby do života salonního vdechla, bez čeho obejiti se nemůže. Na ni jest učiniti jej milým i příjemným, starati se o všeliké výhody, zaháněti roz-

ličné chmury a udržovati v něm atmosféru netoliko všem snesitelnou, ale i milou a vábnou. A jelikož Polky vzděláním a kromě toho i vrozenou schopností předním požadavkům vyhovojují, stává se polský salon ne sídlem „elegantních nud“, ale pravým střediskem společenského života, v němž se duch, vzdělání a nadání jako na přirozené půdě svobodně rozvíjí ve prospěch a zábavu vlastní i obecnou!

Děkuje-li věc polská salonu ne jeden prospěch — o čemž nižádné není pochybnosti — tož přísluší první o to zásluha Polkám, neboť ony byly a jsou duši veškerého onoho ruchu, jenž vlivem svým tak znamenitě v polských salonech působil. V starších pamětnicích nalézáme mnohá svědectví, že i v historii kulturního života proslavené salony polské rozvíjely se péčí „svých paní“.

V Puławech, kde kníže Czartoryski, general krajin podolských, založil pověstný stan krásy a umění, vládly paní a dívky. Oživující duchem svým a libezností pověstné schůzky vynikajících mužů vlasti i Puławech, nemálo se zasloužily věci národní.

Rovněž zvučným jménem slyněly „literární“ večery ve Varšavě, zejména paní Lewocké, kdež scházeli se spisovatelé a umělci k přátelským besedám. Ve Lvově Felicie Wasilewská, dcera maršálka Tadeáše Wasilewského, utvořila s otcem nejoblíbenější ohnisko intelligence lvovské v domě rodinném. I mnohé jiné paní polské uměly shromažďovati ve svých příbytcích květ polské společnosti. Výše zmínili jsme se o paní Żuichowské. Slavnou pověst požívá do té doby salon paní Jadvigy Luszczewské (Deotymy) ve Varšavě, kdež v určité dni se scházejí téměř všickni přední varšavští spisovatelé a umělci.*)

Leč mimo proslavená střediska společenského polského života, z nichž jmenovali jsme jen některá, bývalo a dosud stává v Polsce přemnoho jiných — snad skrovnějších svou zevní nádhrou, ale vždy stejně významných svým vlivem, jakým na účastníky působí. Neobyčejnou schopnost společenskou osvědčily Polky i v cizině. V Paříži slavily právě triumfy a ne jeden polský salon nad Sekvanou zůstavil lichotivé vzpomínky i do budoucnosti. Salon paní Świeczynové nazván „prvním“, rovněž vynikal salon hr. Tyszkiewiczové (Wąsowiczové), kamž vitaly osobnosti, jako: de Flahault, kn. Morny, de Freycinet, Philarete Chasles, markrabí de Blocqueville a j. v.**)

Užili jsme výše několikráte slova „schopnost“ a „způsobitost“, chtěje tím naznačiti individualitu Polek. Všickni, kdož v Polsce dleli aneb cestovali, přiznávají jednomyslně, že Polky vůbec dávají ve svém chování na jevo půvabu plnou individualnost.

*) Roku 1880. oslavila paní Jadviga Luszczewská ve svých salonech A. Odyńce, básníka a přítele nesmrtelného Mickiewice. O oslavě této přinesly také české časopisy obšírnější zprávu.

**) „Czas“. Kraków No. 97 r. 1881.

Náš bystrozraký Karel Havlíček, poznáv Polky za svého pobytu ve Lvově, taktó je charakterisoval: „Klobouk dolů! Povím slovo o Polkách! Jsou to stvoření individuálně roztomilá, hovorná, srdečná, laskavá, šetrná, lahodná a nad výraz půvabná... Milý brachu! není to žádné paradoxon, co já o Polkách smýšlím!“ *)

Obširněji mluvíti o zevním půvabu Polek, o nadání, jakým půvab tento v skutek přivádějí, nezdá se nám býti potřebou. Prestáváme proto na stručných slovech Havlíčkových, tím spíše, jelikož bylo o této stránce již na mnohých jiných místech s uznáním i nadšením psáno.

Velice bychom hřešili, kdybychom v stati naši neučinili vděčnou vzpomínku o ušlechtilé Polce, kteráž s českým spisovatelem v krutých dobách národní našeho života, se zasnoubivši a včelou obětovností pro blaho naší vlasti působivši, trvalou po sobě mezi námi památku zůstavila.

Honorata z Wiśniowských, spanilomyslná choť českého spisovatele Karla Vladislava Zapa, jednoho z nejménějších pěstitelů vlasteneckého písemnictví v Čechách, zavděčila se nám do té míry, že jména jejího lze vysloviti jen s velikou úctou a velikým uznáním. I jest nám o ní učiniti tím ochotněji příslušnou vzpomínku, poněvadž v jejím životě shledáváme soustředěny téměř všechny ony krásné čnosti, o nichž jsme v této stati jednali. Ač krátce trval její šlechtného horování plný život, ač ku věčnému odpočinku odešla právě ve chvíli, kdy výsledek nejvřelejších tužeb jejích měl vydávati utěšené plody, přece zachovala si i v dějinách dob našeho vzkříšení i v dějinách literárního ruchu našeho památku rovněž tak čestnou jako krásnou.

Hle, dcera sbratřeného národa zavítala k nám a stala se nadšenou horovatelkou pro národní naše probuzení, jemuž věnovala celé své srdce, celou svou duši! A byla to žena, jakých věru málo. Zjevila se v Čechách po boku vlasteneckého muže, spatřila bědu nás tížící, porozuměla příčinám a zaskvěla se v životě našem ihned jako hvězda první jasnosti na nebi zachmuřeném.

Ne mnoho jest žen českých, kteréž ve zpomínkách starších vlastenců českých stejně čestně s Honoratou zaujímají stanovisko a také jen ten nálezitě ocení šlechtné její snahy, kdo oceniti dovede tehdejší naše poměry, zejména společenské a ženské.

Mnohý český vlastenec věnoval jí vděčnou vzpomínku, mnohý stável jí za vzor paním českým. Nežridka setkáváme se v zápiskách, korespondencích neb i jiných spisech našich s jménem Honoraty Wiśniowské, z nichž budiž nám volno podati v závěrku této stati alespoň stručnou črtu života tak pěkného a blahodárného. Užijeme v té příčině nejvíce nezměněných slov oněch pi-

*) Srovnej Havlíčkovy korespondence k příteli Girglovi. Těž článek náš „Karol Havlíček i stosunek jego do życia polskiego.“ Tygodnik illustr. Warszawa 1879, No. 208.

satelů, kteří naši Honoratu buď osobně znali, aneb jinak dokonaleji zasvěcení byli do její mezi námi činnosti.

Honorata z Wiśniowských narodila se 5. dubna 1825. v Snia-tyně nad Prutem v Haliči, kdež dostalo se jí v otcovském domě po příkladu v Polsku obecném velmi pečlivého vychování, a záhy prozrazovala neobyčejné duševní nadání, jakož i mysl velmi nežnou, tklivou a poetickou. Dětský svůj věk prožila v rozličných místech východní Haliče, zejména také mezi Huculy, v horách Karpatských, nad řekou Čeremoši. *)

V oněch dobách dlel český spisovatel Karel Vladislav Zap zprvu co účetní akcésista ve Lvově, odkudž konaje roku 1838. úřední cestu do Zablotova, poprvé blíže se seznámil s rodinou Wiśniowských a přišti svou chotí, kterouž před tím již ve Lvovském divadle byl spatřil. Zap sám popisuje ve svém zajímavém spisu „Cesty a procházky po Haličské zemi“ (str. 209.) velmi zajímavě „první setkání“ s rodinou Wiśniowských i nemeškáme protož obsah toho popisu zde krátce opakovati:

„V prvních dnech po příjezdu navštívil mne v záležitostech úředních jistý pán, o jehož pořadnosti a poctivém charakteru jsem byl již od svých kollegů ve Lvově slyšel . . . Vzal jsem si s sebou na venkov právě vyšlý český překlad „Konrada Wallenroda“; ležel u mne na stole. Ten pán sotva že titul spatřil, hned s dychtivostí po knižce sáhl, a jaké bylo jeho podivení, když shledal, že to české . . . Vyprosil si knihu domů, a pozval mne co nejprívětivěji k sobě.

Druhý den šel jsem ho navštívit. Bydlel nedaleko mé residence. Rada topolů stála před domem a malá zahrádka pod okny. Když jsem do příbytku vstoupil, přišla rada překvapení na mne. V domácí pani poznal jsem onu před rokem ve Lvovském divadle spatřenou přistojnou brunetku a v její dceři mou krásnou neznámou, její tehdejší společníci, a teď jsem i v osobě hospodáře nalezl onoho otlého pána, který ty ženštiny z divadla vyvedl.

Dcera jeho mě poznala, a silně zardění ve tváři a sklopení očí svědčilo, že též ona neméně překvapena byla tímto opětným setkáním. Po prvním uvitání a poznání zmizela brzo všeliká ostýchavost mezi námi, a panna H(onorata) nabyvši srdce sama první s důvěrnou srdečností i neméně podílnoú zvědavostí tázavě ke mně se obrátila: „To Pán tedy není Němec? já potud myslila, že všickni Češi jsou Němci!“ Na moje vysvětlení viděti bylo, že jí ta novina, že Češi nejsou Němci, dosti příjemně překvapila, i sama poskočila do druhého pokoje, i přinesši můj exemplář „Konrada Wallenroda“, osvědčovala, že se všickni včera nemohli dosti natěšiti s tou knihou, an jí skoro zcela rozuměli, a až do noci s originalem zároveň čítali. Nedivte se, laskaví čtenáři, že nezkušená divčína nás za Němce držela v takové zemi, kde z ohledu nás tolik předsudků panuje a hejnem tolika odrodi-

*) Naučný Slovník, díl X., str. 261.

lých krajánků ještě pořád se utvrzuje. Nyni jsem musil vykládati pravidla českého pravopisu, a tu ještě více H. čeština zajímati začala. S takovou dychtivostí do českého „Konrada Wallenroda“ se zabrala, jako by se jí v tom nový svět byl otevřel — ba ovšem, že nový svět!

Od té doby býval jsem každodenním hostem u pana W(iśniowského), a též s jiným citem přestupoval jsem prah skrovného domku, v kterém panna H. v blaženém rodinném kruhu k potěšení každého, kdo ji znal, na srdci a rozumu prospívala.“

Zap stal se učitelem mladistvé Honoraty. Jelikož nevedl si jako ostatní úředníci v Haliči z Čech přišli, pravi vhodně jeden z životopisců naší Honoraty, nýbrž láskou svou k řeči a obyčejům bratří Polakův, vážnosti si dobyt a rád vidán byl v pohostinném domě Wiśniowských. Seznav bystrého a po vzdělání vyšším ve vědě i umění prahnoucího ducha Honoratina, nabídl se jí mladý Čech za učitele. Úcta jeho zmohla se v něžnou lásku, kterouž mladistvá Polka i učiteli svému brzy v úplné míře věnovala. Za tři léta viděl chudíček kostelík v Korniči nad Prutem hlučnou svatbu polskou.*) Honorata tak stala se chotí K. V. Zapa.

Přestěhovavši se brzy na to s chotěm do Lvova, jala se s velikou pílí a zálibou učiti se jazyku českému, tak že za nedlouho mohla obratnost svou zkoušeti i ve vlastních literárních pracích. Již tehdaž zasýlala své české prvotiny do pražských „Květů“ (Obrazy z mé otciny 1844), kdež s ochotou byly uveřejňovány. Již z toho patrně, že Honorata, zasnoubivši se s Čechem, vstúpila si do srdce slova písma sv.: „Bůh tvůj, Bůh můj — národ tvůj — národ můj!“

Jak vyhlížela Zapova domácnost ve Lvově, dočítáme se v korespondenci Havlíčkové, jenž tehdaž ubíraje se za Pogodinem do Moskvy nějaký čas dlel v Zapově rodině. Ličí Havlíček dojmy své následovně: „... Poznávám quoad eruditionem dom. auscultantis, že má pan Zap pŕiletú deuru a 17½ letú paní a to síce velmi krásnú, jak se sám přesvědčíte, neboť má naději co nejdříve do Prahy přesazenu býti. Pak se na ni podívejte, jest čarobná, jak Rusíni mluví, umí i malorusky a česky ji p. Zap velmi dobře naučil, jak se dá velmi lehkó mysliti. Německy ne umí ani slovo, jen po francúzku; toť víš, že to byla u českého vlastence první dobrá ctnost a hned se mi tím také pochlubila. Polky se velmi lehkó spřáteli, tak že jsem byl hned za týden u p. Zapa jako doma; tím snadněji, protože bývám od 8. do 2. jediným společníkem paní, když Zap v kanceláři bývá. Polky sú velmi upřímné a svěří se se vším. Ona mi celú historii své lásky s nejmenšími maličkostmi vypravovala; mají se velmi rádi. Jest to pro mně velmi příjemný život, jsme sami tři (excepta ma-linká Bronislávka) a protože oba jsú se mnú již velmi dobře známi, nepovažují mne za cizího. Vidím ovšem, že jest mnohem

*) Májový sen. Dárek našim pannám. S podobiznou a životopisem H. Wiśniowské. V Praze 1862, str. 76. a dále.

tíž radovati se s radujícím (bez závidění) než útrpnosti míti s nešťastnými. **)

Zaživši první léta šťastného manželství na rodné půdě, odebrala se Honorata v dubnu roku 1845. do Prahy, kamž manžel její na vlastní přání ze Lvova byl přesazen. Zde otevřel se vlastenecké, nadšené Polce nový svět. Nejedem krásný ideál zničila smutná skutečnost — v Čechách nebylo tehdaž takového života, jaký by zadosť činiti mohl horoucí Honoratě. Přes to však nevzdávala se naděje a jala se vlastní silou pracovati o blahém přeměnění nešťastných, neutěšených poměrů. Dříve než podáme některé vzpomínky naší Karoliny Světlé, tykající se soukromého života a působnosti nezapomenutelné paní Zapové v Praze, připomínáme toliko několika slovy její veřejnou činnost, kteráž vnikala i do širších kruhů tehdejší společnosti české. „Naučný slovník“ a vydavatel „Majového snu“ zaznamenaly obsírnější úvahu, my obmeziti se musíme toliko na stručný výtah.

Tak jako činivala Honorata již ve Lvově, zasylajíc literární své práce do českých časopisů, tak činivala i v Čechách, ano rozvinula v tom ohledu tak značnou činnost, že zůstavila i v literatuře naší památku čestnou. Drobnější články psané s citem a láskou k Polce i k nám uveřejňovala ve „Květech“, „Lumíru“, později též v „Zlatých klasech“ a v „Moravské Koledě“. Vedle prací původních pilně též překládala z polštiny do češtiny, zejména některé zdařilé veselohry oblíbeného u nás J. Kerzeniowského: „Obžinky“ a „Staré místo mladé“. Obě tyto veselohry vyšly tiskem a byly i v Praze i na českém venkově do poslední doby s dobrým úspěchem provozovány. Avšak největší péči věnovala Honorata české otázce ženské, kteráž v době tehdejší téměř úplně ladem ležela a přezalostný pohled poskytovala. „Bylať v ní velkolepá myšlénka uzrála, na jejíž provedení veškeré své síly vynaložiti a kterou i všem ženám českým co nejvřeleji chtěla doporučiti, aby je k účinnému spolupůsobení získala. Nabyta přesvědčení, že domácí vychování základem jest národního blaha, že tedy velká a posvátná úloha české matce jest svěřena, a že jest potřeba, aby české dívky k tomuto budoucímu povolání přiměřeným způsobem byly vychovány. Chtěla se tedy zasaditi o důkladnou obnovu vychovatelství, tak aby z českých deér náležitým vzděláním a šlechtěním jejich rozumu a citu vypěstovány byly vzdělané ženy, zdárné manželky a matky, věrné a horlivé vlastenky. O této rozsáhlé úloze promluvila nejprve ve schůzi českých žen, která odbyvána byla r. 1848. v Praze. Tu pí. Zapová chopivši se slova, se zápalem a nevšední výmluvností o povolání ženského pohlaví řečnila a shromážděné vyzývala, aby se nyní zvláště náležitěho vychování svých deér ujaly. Následek této s nadšením přijaté řeči byl, že se utvořil „spolek Slovanek“ v Praze. Není naším účelem líčiti osudy tohoto spolku, i připomínáme jen ještě, že v téže příčině rozřešení a povznesení ženské otázky v Čechách dlouhý čas se zaměstná-

*) Ze života Karla Havlíčka. Od V. Zeleného. Osvěta 1873, díl I., str. 18.

vala Honorata sepsáním díla, v kterémž dcerám českým to povědět se snažila, co zůstavila po sobě Klementina Taňská v „Památkce po dobré matce“ dcerám polským. Spis tento, na němž Honorata s velikou láskou i nadějí pracovala, vyšel teprv po její smrti, a sice p. n. „Nezabudky, dar našim dcerám“.*) Kromě toho horlivě se zasazovala o založení v tehdejší době pro život náš tak potřebného ústavu dívčího, k čemu první tuším pobudku dal horlivý Wenzig, leč nebylo jí práno již viděti v plném rozkvětu vrchol svých slechetných tužeb. Ústav dívčí založila, ale sil ku správě se již nedostávalo. Smutné zvěsti z vlasti, zejména krutá smrt strýce Teofila, jenž odsouzen byl r. 1848., a bouřné udalosti toho roku zdraví spanilomyslné Honoraty téměř úplně podkopaly. Vše, co v posledních letech svého života podnikala, delo se vlastním vysilováním a obětováním sama sebe.

Leč stůjtež zde již slova naší Karoliny Světlé, kteráž srdcem ocenivši snahy vzácné Polky, následující vzpomínku jí věnovala: „Vlastenectví Čechů (v letech čtyřicátých) se jí zdálo býti u přirovnání s vlastenectvím jejich rodáků nad miru strážlivé, prosaicke, bojáčné, ba mdlé . . . Nemohla na příklad pochopiti, že bohaté dámy naše, vydávajice několik set zlatých za turecké šály (tehdaž modní) považují za největší marnotratenství koupiti knihu, neb dokonce předplácti na některý časopis. Stejným jí naplňovalo podivením, že zámožné rodiny nechávají celou řadu pokojů svých prázdnu, stiskajice se v nejtemnějším, nejnezdравějším bytu svého zákoutí, aby neporušily lesk jejich, v němž kochati se směla jen několikráte do roka škrobená, k okázalé svačině neb večeri sezvaná společnost. Nejvíce však jí bylo žasnouti, že choti a dcery zástupcův intelligence, doktorů, profesorův a t. d. až na málo výjimek dokonce se nezajímaly o rozkvět literatury, o postup umění, nevšímajice si vůbec nejsvětějších důležitostí svého národa . . . Ač rodem Polka, citila se přec tak vřele Slovankou, že si vytknula založení velikého ústavu dívčího v Praze za hlavní úkol životní . . . (Následuje líčení některých okolností, k nimž jsme výše pozornost obrátili.) Veliký počet žaček se ihned při zápisu (do zřízeného dívčího ústavu) hlásil, vzrůstaje téměř každodenně a byl by zajisté vzrostl úžasně vysoko, kdyby nebyla Honorata, jež svých sil příliš málo šetřila a zajisté v mnohém ohledu i preceňovala, již koncem prvního pololetí jako pokosená lilie v třicátém roce svém, uchváčena jsouc prsním neduhem, v předčasný hrob klesla. S ni kleslo v hrob i mladé dílo její k nesmírné škodě celé vlasti naší. Ukázalo se záhy, že je Honorata v ústavu svém nenahraditelnou . . . Nelze si pomyslití krásnější způsob, lahodnější mrav, než jakými se Zapová, jsouc u své příbuzně, hr. Potocké, v nejvyšších kruzích aristokracie polské vychována, honosila. Okouzlovala nejen svou v pravdě polskou grácií, svou dokonalou znalostí požadavků, kterýchž vznešený svět na damu činí, ale i zejména nelíčenou srdečností svého chování, neodolatelnou upřímností v každém jejím

*) První vydání „Nezabudek“ vyšlo r. 1859.

slově se jevíci. Kdož s ní jen pět minut roznmlouval, již nabyl pevného přesvědčení, že bude svoje svěřenkyně považovat za vlastní dcery a že vůbec není lze s věcí, kteráž se zaslétla, lépe smýšleti, než ona s ní smýšlí. . . . Manžel její neodcházel v neděli kamsi do kavárny, nýbrž sezval si kruh milých přátel k sobě, a Honorata vyčastovala je radostně onou vytečnou, dle polského způsobu na stole před hostmi připravenou kávou. Byliť to, jak dalece se pamatují, zejména pánové Erben, Rittersberg, Staněk, Štorch, Šumavský, Tomíček a Vocel, kteříž u Zapů za nedělních zinních odpůdlní k přátelskému hovoru se scházivali, a nejednou Honorata s pýchou o tom se zmiňovala, mnoho-li z hovorů těch vyzískala, a že tyto schůze byly zárodkem, z něhož vyklíčil později sbor archa eologický, dosud trvající. . . .*) Každý si jí vážil, každý ji miloval. Každé dívce byla všim právem dávana za vzor skromnosti, rozmilosti a vlastenecké šlechtnosti.**)

Honorata z Wiśniowských-Zapová zesnula 4. ledna 1856. Ještě za svého života přála si býti pochována na libeňských výšinách při malém, ale tichém kostelíčku sv. Václava na Proseku. Tato místa navštěvovala často spanilomyslná Honorata, odkudž vraceje se v živých vzpomínkách v miléně „svě strany“, posílala vřelé pozdravy za Karpaty k rodnému Prutu a k podolským rovinám. I stalo se po jejím přání. Na malém hřbitůvku proseckém, jež zajisté neztřídka ovívají vánky z polské vlasti, stanul zelený rov kryjící vřelou přítelkyni národa českého a horlivou pěstitelku dcer jeho. Pomník pak při zdi chrámové, obklopen z jara hustou zelení, nese kromě příslušného nápisu následující verš Bohdana Zaleského — ukrajinského slavika:

Duch nie zginie przez skonanie,
A dla ziemi u mogiły
Kilka pierek pozostanie,
Co ku niebu mię wznosity. — — —

Skvělé ctnosti polských paní a dívek nemohly zůstatí bez povšechného uznání ani za hranicemi polské vlasti. Pověděli jsme hned na začátku tohoto vypravování, že krásná jejich pověst nesčetnými šlechtnými skutky osvědčená šířila se daleko široko, tak že by se dala sestaviti obsírná polyglottická literatura z nadšených a na mnoze též hluboce pociťených holdů, jež složili básníci a spisovatelé rozličných národů vlasteneckým dcerám pobratimské Polsky.

Přemítajícím o působnosti a významu Klementiny Taňské-Hofmannové, Narcise Zmichowské, Marii Czartoryské, Klaudivě Potocké, Růži Sobaňské, Honoratě z Wiśniowských-Zapové, i o všechněch ostatních ušlechtilých příkladech, na něž jsme se snažili

*) Také v nekrologu H. Zapové čteme v tom ohledu zajímavé příznání: . . . v kruzích spisovatelských, jež nejednou kol sebe vytvořila, probudil se mnohý mladistvý duch, jenž spanilejšího nám slibuje rozvinu.“ Lumír 1856, strana 43.

**) Z literárního soukromí. Od Karoliny Světlé. Ženské listy. 1880, strana 126—132.

78

úvahu laskavých čtenářův obrátiti, nebude nám zajisté ani dost málo podivné, že i české básníky a české spisovatele ideálu plný zjev Polky naplnil hlubokými dojmy. Nejednen z nich stavil je za vzor paním českým a nejednen je i nadšeně — opěvoval!

Avšak nejlépe všech tlumočil přesvědčení a tužby své básník-kněz, Boleslav Jablonský:

Sličná Polko! útěch zdroji
v této smutné krajině!
kdož tě předčí v lásce tvoji
k národu a otčině?

Kdož přináší svoji vlasti
tolik velkých obětí?
kdo jest hotov, tolik strasti
pro svůj národ trpěti?

Ó jak šťastným v prostředí zlého
musil bych se cítiti,
kdy bych mohl ducha tvého
dcerám českým vštípiti! — — —

Tímto veršem zajisté nejvhodněji uzavíráme skrovně naše vypravování „o polských paních a dívkách“.

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PANI
BIBLIOTEKA
00 330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

V PRAZE.

KNIHTISKÁRNA: J. OTTO. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

1882.

F

8379